

Översättningsprocessen vid översättning av fasta fraser hos professionella och icke- professionella översättare

En empirisk undersökning

Tanja Leirvåg

Tolk- och översättarinstitutet (TÖI)
Examensarbete för magisterexamen, 15 hp
Översättningsvetenskap
Vårterminen 2011
Handledare: Birgitta Englund Dimitrova
Examinator: Cecilia Wadensjö
English title: Translating idioms and other fixed expressions: a
process study of professional translators and novices

Stockholms
universitet

Sammanfattning

Processen vid översättning av fasta fraser har hittills inte skänkts mycket uppmärksamhet inom den processorienterade översättningsvetenskapen. Denna deskriptiva studie försöker bidra med empiriskt material angående vissa aspekter av översättningsprocessen vid översättning av svenska fasta fraser till tyska. I undersökningen med sex tvåspråkiga försökspersoner, varav tre yrkesverksamma översättare och tre personer utan översättningserfarenhet, användes en kombination av en produktbaserad metod och processinriktade metoder som skrivloggning med *Translog* och retrospektion för att finna ut vilka översättningsstrategier vid översättningen av idiom och andra fasta fraser som väljs, på vilka vägar försökspersonerna kommer fram till sina slutliga val och om det kan skönjas några skillnader mellan yrkesöversättarna och lekmännen. Resultaten visar bl.a. att det var vanligast att översätta med parafrasering samt med en målspråksfras med liknande betydelse och liknande eller olik form, och att försökspersonerna kom fram till sina slutliga val med enbart få provisoriska skriftliga motsvarigheter, men genom en del längre överväganden kring betydelse och stil. Angående skillnader mellan de två testgrupperna framträder rätt tydligt att yrkesöversättarna överlag var försiktigare med användningen av direkta frasmotsvarigheter än de oerfarna deltagarna, men använde sig av parafrasering i mycket större utsträckning, samt att funderingar kring stilnivå, målgrupp och textfunktion i denna grupp var mera utpräglade.

Nyckelord

Översättningsprocess, idiomöversättning, fasta fraser, översättarkompetens, skrivloggning, *Translog*.

Abstract

The process in translating idioms and other fixed expressions has not yet been given much attention in process oriented translation studies. In this study involving three professional translators and three bilingual participants without any training or experience in translation, types and frequency of chosen translation strategies, the ways in which the participants arrived at their final choices, as well as possible differences between the two groups of participants were investigated, using a combination of product and process oriented methods such as keystroke logging with *Translog* and retrospection. Results indicate that paraphrasing and translation with an expression with similar meaning and similar or different form are the strategies most frequently used in both groups, and that there are only few occurrences of preliminary versions in the writing process, but quite many examples of negotiation of meaning and style as expressed in the verbalizations. Compared with the novices the professional translators tended to be more cautious in their use of idiomatic equivalents and to consider aspects like target group or style and function of the target text more carefully.

Keywords

Translation process, idiom translation, fixed expressions, translator competence, keystroke logging, *Translog*.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
2 Teoretisk bakgrund och syfte	1
2.1 Översättningsprocessforskning.....	1
2.1.1 Överblick över forskningsområdet	1
2.1.2 Översättningsförmåga och översättarkompetens	3
2.2 Idiom och andra fasta fraser som begrepp och översättningsproblem	6
2.2.1 Begreppsavgränsningar och definitioner	6
2.2.2 Mona Baker: svårigheter vid igenkännande, tolkning och översättning av idiom och andra fasta fraser	8
2.2.3 Bakers översättningsstrategier och den utökade uppsättningen av strategier vid översättning av idiom och konkreta fraser	9
2.3 Undersökningens syfte och forskningsfrågor	12
2.3.1 Undersökningens syfte	12
2.3.2 Forskningsfrågor	12
3 Material och metod	13
3.1 Källmaterial	13
3.2 Undersökningsdeltagare.....	15
3.3 Tillvägagångssätt i försöken	16
3.4 Datainsamlingsmetoder	17
3.4.1 Typer av datainsamlingsmetoder.....	17
3.5 Dataanalysmetoder	21
3.6 Diskussion av metodiken, problematik	22
4 Resultat	23
4.1 Använda översättningsstrategier	23
4.1.1 Textuella data från översättningsprodukten	23
4.2 Vägen till den slutliga strategin	28
4.2.1 Textuella data från loggfilerna.....	28

4.2.2 Verbala data från retrospektionerna.....	29
5 Diskussion och slutsatser	31
Litteraturförteckning	33
Appendix	36
Bilaga 1. Källtexter	36
Bilaga 2. Resultattabeller	37
Tabell I. Översättningsenheter i översättningsprodukten och slutliga översättningsstrategier, per försöksperson	37
Tabell II. Provisoriska ekvivalenter i loggfilerna och respektive översättningsstrategier, per försöksperson	42
Tabell III. Rapporterade slutliga översättningsmotsvarigheter (retrospektion), respektive översättningsstrategier samt försökspersonernas motiveringar	47
Bilaga 3. Formulär till deltagarna	58
Formulär 1. Deltagarinformation.....	58
Formulär 2. Dokumenterat informeratsamtycke.....	60
Formulär 3. Personliga uppgifter	61

Lista över förkortningar

TAP	Think Aloud Protocol
PÖ	Professionell översättare
IPÖ	Icke-professionell översättare

Förteckning över tabeller

Tabell 1. <i>Idiom och överfört använda konkreta fraser med eventuell tysk motsvarighet.....</i>	14
Tabell 2. <i>Slutliga översättningsmotsvarigheter (alla försökspersoner), per källspråksfras.....</i>	23
Tabell 3. <i>Slutliga översättningsstrategier och antal, per källspråksfras.....</i>	25
Tabell 4. <i>Antal använda översättningsstrategier, per deltagarkategori.....</i>	26

Appendix

Bilaga 2. Resultattabeller

Tabell I. <i>Översättningsenheter i översättningsprodukten och slutliga översättningsstrategier, per försöksperson</i>	37
Tabell II. <i>Provisoriska översättningsmotsvarigheter i loggfilerna och respektive översättningsstrategier, per försöksperson</i>	42
Tabell III. <i>Rapporterade slutliga översättningsmotsvarigheter (retrospektion), respektive översättningsstrategier samt försökspersonernas motiveringar.....</i>	47

Förteckning över illustrationer

Bild 1. <i>Datorskärmen under pågående översättning med Translog</i>	18
Bild 2. <i>Del av en lineär representation av en loggfil</i>	20

1 Inledning

Hur går det till när man skall översätta språkliga enheter vars betydelse inte eller bara till en viss grad går att utläsa från orden de innehåller? I bästa fall känner man till uttrycket och hittar direkt en solklar målspråklig motsvarighet. Men vad göra om man aldrig tidigare hört den källspråkliga frasen eller bara har en vag uppfattning om dess betydelse, om det helt enkelt inte finns någon direkt ekvivalent i målspråket eller man inte vill ta risken för såkallade falska vänner? Parafraaserar man uttrycket, utelämnar man det helt, översätter man det ordagrant och hoppas på det bästa eller skapar man kanske rentav en egen motsvarighet – och hur kommer man fram till den slutliga lösningen? Idiomatiska och andra fasta uttryck är av flera anledningar särskilt intressanta i översättningssammanhang. För det första handlar det om språkliga fenomen som ibland agerar på två olika semantiska nivåer, en ordagrann och en figurativ nivå. För det andra är idiomatiska och andra fasta uttryck ofta språktypiska och kulturbundna (även om det också förekommer en del interkulturella idiom), och för det tredje är frekvensen av fasta fraser och bildliga uttryck beroende av textsort, och acceptansen för idiomatiskt språkbruk kan dessutom skilja sig åt mellan olika språkliga kulturer. Det är därför inte förvånansvärt att dessa egenskaper gör idiom särskilt problematiska vid översättning. Här ställer sig också frågan hur en översättarutbildning eller översättningserfarenhet skulle kunna påverka processningen. Visar den sig genom särskild uppmärksamhet gentemot falska vänner, subtila stilnyanser eller andra svårupptäckta översättningssvårigheter eller snarare genom en specifik processningsstruktur?

Den föreliggande undersökningen försöker bidra med empiriska data till beskrivningen av översättningsprocessen genom att belysa sådana frågor med hjälp av skrivlogg-protokoll. Jag har velat visa vilka strategier sex undersökningsdeltagare, tre yrkesverksamma översättare och tre personer utan någon översättningserfarenhet, använder sig av vid översättningen av svenska fasta fraser till tyska och vilka aspekter översättningsprocessen kan innehålla.

2 Teoretisk bakgrund och syfte

2.1 Översättningsprocessforskning

2.1.1 Överblick över forskningsområdet

James S. Holmes nämner i sin översikt från 1972 över den då unga översättningsvetenskapens forskningsfält den processinriktade deskriptiva översättningsvetenskapen som en huvudsaklig forskningsgren (Holmes 1999 [1972]:177). Ända till åttiotalet riktade sig det vetenskapliga intresset dock främst mot översättningsprodukten; översättningsmodellerna var teoretiskt-spekulativa och idealiserande (Göpferich 2008:3; Lörscher 2004:294 som även hänvisar till Toury 1980:41). Det var inte förrän i mitten av åttiotalet som man i de första processororienterade studierna (t.ex. Gerloff 1988; Krings 1986; Lörscher 1991) började undersöka *empiriskt* vad som försiggår i översättarens huvud.

Den moderna översättningsprocessforskningen befattar sig med alla processer som leder till en översättningsprodukt. Enligt Göpferich (2008:1) delas dessa processer in i två huvudkategorier:

1) översättningsprocesser som hör till organisationen, olika förlopp i tillvägagångssättet (s.k. *workflows*) och Kooperation vid utförandet av översättningsuppdrag, och 2) översättningsprocesser som rör *mentala processer* vid överförandet av en källtext på ett språk till en måltext på ett annat språk. Föreliggande undersökning placerar sig inom denna andra huvudkategori.

Komplexiteten i de kognitiva aktiviteterna vid översättning (textförståelse i ett källspråk, transfer, textproduktion i ett målspråk) har lett till en teoretisk belysning från olika vetenskapliga grenar såsom lingvistik, särskilt psykolingvistik, andraspråksinlärning, tvåspråkighetsforskning, kognitiv psykologi och även neurolingvistik (Englund Dimitrova 2010:406; Göpferich 2008:6). Eftersom de mentala processerna involverade vid översättning – både medvetna och omedvetna sådana – inte är direkt iakttagbara används i processororienterade studier ett stort antal olika datainsamlingsmetoder där någon form av *beteendeobservation* och inspelning ingår, av vilka man kan sluta sig till dessa processer.

En mycket viktig utgångspunkt för översättningsprocessforskningen var därför att det i början av åttiotalet inom kognitiva psykologin utarbetades en teoretisk och metodologisk grund för insamling och tolkning av verbala data. Den kognitiva psykologins *introspektiva metoder* omfattar verbaliseringar i olika former: *Think Aloud Protocols (TAPs)*, dvs. verbalisering av det som försiggår i testpersonens huvud medan han/hon löser en uppgift, *dialogprotokoll*, alltså inspelning av autentiska samtal mellan samarbetande testpersoner, eller *retrospektion*, där informanten efter avslutad uppgift besatt beskriva de funderingar kring problem och problemlösningstrategier som han eller hon hade under löpande arbete (Englund Dimitrova 2010:407; Göpferich 2008:4).

En av de första att anamma och anpassa Think Aloud-metodiken för användning inom översättningsprocessstudier var Hans P. Krings i sin avhandling från 1986 med namnet *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht*. Sedan dess har en hel del processinriktade studier inom översättningsvetenskapen genomförts med hjälp av TAPs, oftast småskaliga tvärsnitts- eller fallstudier med få testpersoner inriktade på specifika aspekter i processningen (som t.ex. problemlösningstrategier, beslutsfattande eller processningen hos testpersoner med varierande grad av översättningserfarenhet eller språklig kunskap), i mindre utsträckning också angående processningen av enstaka textuella eller praktiska aspekter vid översättning (för översikter se Englund Dimitrova 2010 eller Göpferich 2008).

En nyare metod inom översättningsprocessforskning, s.k. *skrivloggning (computer logging eller keystroke logging)*, möjliggjordes i början av nittiotalet genom utvecklingen av en skrivloggningsmjukvara som registrerar och dokumenterar samtliga aktiviteter i skrivprocessen under pågående översättning med exakta tidsuppgifter. En av fördelarna med dessa program är att det med deras hjälp går att elicitera kvantitativa data. Det inom översättningsvetenskaplig forskning mest spridda skrivloggningsprogrammet *Translog* har även använts i föreliggande undersökning och beskrivs närmare i avsnitt 3.4.1.1. Sedan 2000-talets början har ett antal undersökningar med skrivloggningsprogram gjorts (t.ex. Heiden 2005; för en översikt se t.ex. Englund Dimitrova 2010:407). Andra moderna observationsmetoder omfattar *videoinspelningar* eller *ögonrörelsemätning*, s.k. *eye-tracking* (se även här Englund Dimitrova 2010).

Översättningsprocessforskning har generellt sett en *empirisk-induktiv inriktning*. De stora datamängderna som eliciteras genom de flesta metoderna som används och den därav följande arbetsbördan är ett av skälen till att studier i översättningsprocessning oftast har en *explorativ och hypotesgenererande karaktär*. Detta medför att det i de flesta fallen handlar om småskaliga projekt med få undersökningseenheter som fall- eller tvärsnittsstudier, vars resultat inte kan anses vara representativa (Englund Dimitrova 2010:408; Göpferich 2008:6). För att komma åt de olika

aspekterna av mentala översättningsprocesser tillämpas i processororienterade studier ofta metodpluralism, s.k. *triangulering*, där produktorienterade metoder kombineras med processororienterade eller kvantitativa metoder kompletterar kvalitativa (Göpferich 2008:65-67).

Vad gäller relevansen av forskning kring mentala översättningsprocesser refererar Göpferich (2008:2) till Krings (2005:344), som nämner tre motiveringar för denna: 1) översättningsprocessforskning bidrar till kunskap om människans språkprocessning och till en fullständig beskrivning och förklaring av den egna diciplinen, 2) den levererar viktiga verktyg för översättningsdidaktiken, och 3) den hjälper till att stärka översättarens yrke och anseende i samhället.

2.1.2 Översättningsförmåga och översättarkompetens

Undersökningsupplägget i min studie baserar på valet av två olika grupper av tvåspråkiga deltagare som skiljer sig åt i fråga om tidigare erfarenhet eller utbildning inom översättningsområdet. En av studiens forskningsfrågor (se avsnitt 2.3.2) lyder därför: Givet att markanta skillnader i valet av strategier vid översättning av fasta fraser kan fastställas deltagarna emellan, kan översättningserfarenhet respektive yrkeskunskap relateras till valet av strategier, och i så fall på vilket sätt? För att kunna besvara denna fråga behöver man ha en föreställning om vad dessa skillnader i professionalism¹ innebär i fråga om översättningsprocessen.

Inom översättningsvetenskapen, särskilt den processinriktade översättningsvetenskapen, men även den översättningsdidaktiska inriktningen, talas det i samband med detta om *översättningsförmåga* ('translation ability') och *översättarkompetens* ('translation competence', 'translational competence' eller 'translator competence'; alla engelska uttrycken från Hurtado Albir 2010 och Englund Dimitrova 2005a), och till dessa svenska benämningar kommer jag i fortsättningen att hålla mig.

Översättningsförmåga beskrivs som en egenskap som alla tvåspråkiga individer besitter; den möjliggör för en person att överföra en text (ett budskap) från sitt andra- till sitt förstaspråk, naturligtvis alltid i enlighet med graden av den personens kunskap om första- och andraspråket. Denna översättningsförmåga måste ses som en naturlig egenskap som även tvåspråkiga barn har; en egenskap som inte behöver läras in och som inte säger någonting om den slutgiltiga produktens korrekthet eller kvalitet (Englund Dimitrova 2005a:10). Flera forskare menar att översättningsförmåga stödjer sig på vissa förmågor som utgör aspekter av semantisk kompetens i behärsningen av förstaspråket, t.ex. förmågan till språklig omgestaltning eller parafrasering (för en närmare diskussion kring detta se Englund Dimitrova 2005a:11).

Att en grundläggande översättningsförmåga hos tvåspråkiga personer generellt kan antas betyder dock inte att det går att förutsätta att en utveckling av en individs L1 (förstaspråk) och L2 (andraspråk) *automatiskt* leder till en vidareutveckling av denna översättningsförmåga eller till bildandet av översättarkompetens (se Dimitrova 2005a:12 som särskilt nämner Toury 1984, 1995, eller Lörcher 1991). Översättningsförmåga kan därför med Englund Dimitrova ses som "a necessary condition, but no guarantee, for further development of a (professional) competence as a translator, and possibly expertise in translation" (Englund Dimitrova 2005a:12).

För föreliggande studie innebär detta att alla sex deltagare tillskrevs denna generella översättningsförmåga, dvs. att alla deltagare *åtminstone* antogs ha möjlighet att använda sig av denna i sitt försök att lösa de två översättningsuppgifterna. Förväntningen var samtidigt att de professionella

¹ Med *professionalism* menas i fortsättningen sammanfattningen av alla möjliga grader av professionell erfarenhet, yrkeskunskap och/eller utbildning i översättning.

översättarna skulle uppvisa något utöver denna grundläggande förmåga, nämligen *översättarkompetens*.

Kompetensbegreppet har sedan några decennier tillbaka belysts inom olika forskningsgrenar, däribland inom den tillämpade lingvistik, pedagogiken och psykologin; efter Wolfram Wilss introduktion av begreppet 1976 i översättningsdidaktiska sammanhang har den processinriktade översättningsvetenskapen på senare år dock mestadels utgått från den kognitiva psykologins uppfattning av och forskning kring kompetens. Hurtado Albir (2010:56) skriver att översättningsvetenskapens intresse för översättarkompetens har växt stadigt sedan 1990-talet, men det verkar inte ha underlättat skapandet av en allmän definition av begreppet, snarare framhävs dess komplexitet och heterogenitet och därmed svårdefinierbarhet (Hurtado Albir 2010:56 nämner i detta sammanhang t.ex. Neubert 2000).

För Shreve (2006) är översättarkompetens ”the ability of an individual to use multiple translation-relevant cognitive resources to perform a translation task” (Hurtado Albir 2010:57). Han och flera andra forskare (Hurtado Albir nämner Bell 1991 och PACTE group² 2003) utgår i sin förståelse av översättarkompetens från det begrepp av *expertkunskap* som har bildats inom kognitiv psykologi, där det görs en åtskillnad mellan *deklarativ kunskap* (*know what*) och *procedural kunskap* (*know how*), vilka i sin tur består av många interagerande färdigheter och kunskaper som delvis har tillägnats och lagrats genom träning och erfarenhet (Hurtado Albir 2010:57-58 som refererar till PACTE group 2003 och Shreve 2006). Men Englund Dimitrova (2005a:16) betonar att förhållandet mellan översättarkompetens och utbildning eller erfarenhet i översättning fortfarande inte är riktigt klarlagt:

It cannot be taken for granted that there will be a one-to-one correspondence between having certain training or experience and having a certain competence. We may conceive of the one without the other: training and/or experience will not always result in competence, and competence can be found in individuals without specific training and/or experience. (Englund Dimitrova 2005a:16)

Översättarkompetens skall därför inte heller ses som en absolut, fastlagd storlek, utan måste förstås i termer av gradskillnader på en löpande skala.

De flesta forskare är i dag eniga om att översättarkompetens är uppbyggd av flera olika subkompetenser och föreslår därför *komponentiella modeller* av översättarkompetens, där de ingående komponenterna generellt utgörs av å ena sidan rent språkliga och pragmalingvistisk-kulturella kunskaper, å andra sidan mera praktiska och översättningsstrategiska färdigheter (Hurtado Albir 2010 och Englund Dimitrova 2005a:12-14). Några av dessa subkompetenser är inte nödvändigtvis översättnings-specifika färdigheter, som t.ex. fackkunskaper inom ett särskilt område eller även de rent språkliga kunskaperna i käll- och målspråket. Som komponenter specifika för översättning anser PACTE (jfr Hurtado Albir 2010:57) den strategiska subkompetensen, den instrumentella subkompetensen och subkompetensen angående översättningskunskap.

Både PACTE och Bell (1991) betraktar den strategiska subkompetensen, given dess funktion att planera och styra översättningsprocessen samt att aktivera och sammanlänka de övriga subkompetenserna, som den viktigaste vid översättning, och den strategiska komponentens centrala roll tydliggörs även därigenom att den i någon form förekommer i alla komponentiella modeller av översättarkompetens, hur olika de än är uppbyggda annars. PACTE group och en del andra forskare räknar dessutom en rad *psyko-fysiologiska mekanismer* till de komponenterna som ingår i

² PACTE group består av: A. Beeby, M. Fernández, O. Fox, I. Kozlova, W. Neunzig, M. Presas, P. Rodríguez, L. Romero.

översättarkompetens; dessa utgörs både av kognitiva komponenter som minne eller kritiskt tänkande och av egenskaper som kreativitet och logiskt tänkande eller analytisk förmåga.

Översättningskompetens som multikomponentiell, *professionell* kompetens antas som sagt behöva utvecklas och tränas (se Shreve 2006 i Hurtado Albir 2010:57-58 och Englund Dimitrova 2005a:13, 19). Ett exempel på en sådan aspekt av översättarkompetens som krävs av en professionell översättare tar Paul Kussmaul upp (dock i ett översättningsdidaktiskt sammanhang), där han relaterar översättarens beslutfattande till färdigheten att analysera och tolka textfunktionen: för att översättaren skall kunna göra sina val vid översättningen måste ett källtextstycke tolkas inom ramen av texten som helhet, denna återigen är inbäddad i en särskild situation, vilken i sin tur är avhängig av kulturen i fråga (Snell-Hornby 1994:207-209). Det är alltså denna förmåga att förstå och utföra dessa aspekter steg för steg i överföringen från käll- till målspråket och målspråkskulturen som utgör en av subkompetenserna av översättarkompetens, och som oftast behöver tränas. För föreliggande undersökning betyder detta att det har antagits att de utbildade respektive erfarna översättarna tar hänsyn till källtexternas funktion i sin bedömning av det idiomatiska språkbruket i målspråkskulturen och möjligtvis anpassar sina översättningsstrategier i överensstämmelse därmed.

Tidigare studier kring översättningsprocessen vid översättning utförd av testpersoner med varierande språkkunskaper och professionalitetsgrad har visat att översättningsprocessen hos professionella och icke-professionella översättare har en del gemensamma drag, men även signifikanta skillnader. Pamela Ann Gerloff (1988) t.ex. visade i sin undersökning med Think Aloud-protokoll att översättningsprocessen varken blev ”enklare” eller snabbare med stigande översättningserfarenhet, beroende på att de professionella översättarna uppfattade problem på en högre komplexitetsnivå, försökte lösa fler problem och ägnade mer tid åt varje problem än testpersonerna utan översättningserfarenhet, dvs. översättarnas processning var intensivare. Översättarna producerade dessutom fler möjliga översättningsförslag och redigerade sin text ett större antal gånger än de icke-professionella testpersonerna (Gerloff 1988:54-68). Mycket liknande resultat framkom i jämförelsen av Krings två tidiga undersökningar av översättningsprocessen med hjälp av TAPs, den första med språkstudenter i franska (1986), den andra med en yrkesöversättare (1988), nämligen att den professionella översättaren problematiserade större delar av källtexten, medan språkstudenterna i högre grad begränsade sig till att återge fakta, samt att antalet översättningsvarianter hos yrkesöversättaren var mycket större än hos studenterna (Stolze 1994:215-216). En annan viktig iakttagelse som gjordes var att de erfarna översättarna huvudsakligen arbetade mening för mening, dvs. uppvisade en linjär processning jämfört med den professionella översättarens koncentrisk (eller rekursiva) processningssätt som utgjordes av många framåt- och bakåtrörelser i textbearbetningen (Stolze 1994:215-216).

Wolfgang Lörcher – även han använde sig i sin studie (1991) av TAPs – menar att de mentala processerna hos hans två testgrupper inte uppvisade signifikanta skillnader som sådana, men att det fanns olikheter angående fördelningen och frekvensen av strategityperna. Förutom detta fann Lörcher bl.a. en betydande skillnad i processningens karaktär: medan de utbildade testpersonerna mestadels uppvisade en snarare *forminriktad* processning, var de professionella översättarnas processning mera *betydelseinriktad* (Lörcher 2004:299-300). Detta överensstämmer med Krings (1986; 1988) ovan nämnda fynd, och här får även Englund Dimitrova (2001) och Jonasson (1998a) medhåll när de hävdar att studenter per automatik tenderar till att översätta egennamn i sin källtextmässiga form, professionella översättare däremot tar hjälp av problemlösningstrategier och medveten överläggning i översättandet (Englund Dimitrova 2005:15). Alla dessa resultat kan med Krings ses som motbevis mot antagandet av en högre automatiseringsgrad hos yrkesöversättare (Stolze 1994:216 som citerar Krings

1988:409). Om man dock även tar *grad* av yrkeserfarenhet hos professionella översättare i beaktande, kan resultaten se ut annorlunda igen. Det visar fynden hos Jarvella, Jensen, Jensen och Andersen (2002) som Englund Dimitrova (2005a:15) rapporterar i detta sammanhang, där unga yrkesutövande översättare (2 års erfarenhet) uppvisade en *mera* omfattande processning med tydligt fler rättelser samt verbalisering av t.ex. problemlösning i mycket större utsträckning än professionella översättare med mera än 10 års yrkeserfarenhet.

Man får komma ihåg att ovan diskuterade tidigare studier oftast inte gäller sambandet mellan professionalism och översättningsprocessning avseende en specifik språklig aspekt, utan processningen av texter i sin helhet. Föreliggande processinriktade problembegränsade studie (enligt indelning av Holmes 1999 [1972]:177, 180) har däremot endast undersökt processen vid översättning av fasta fraser, och det är därför inte sagt att ovanstående forskningsresultat återspeglas i översättningen av just detta särskilda semantisk-lexikaliska fenomen.

2.2 Idiom och andra fasta fraser som begrepp och översättningsproblem

2.2.1 Begreppsavgränsningar och definitioner

En grundläggande svårighet man möter när man skriver ett arbete om svenska fraseologiska uttryck³ är att området inte har varit tillräckligt beaktat för att det skulle finnas vare sig en systematisk svensk terminologi eller en rikt utvecklad svensk forskningslitteratur inklusive introduktion i ämnet (för en översikt över det aktuella läget se Skog-Södersved & Malmqvist 2007⁴). De större arbeten i disciplinen med mera omfattande teoretisk diskussion som jag har haft tillgång till är Emma Sköldbergs avhandling från 2004 med namnet *Korten på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*, och en tyskspråkig avhandling av Karin Krohn från 1994 i form av en kontrastiv analys av en viss typ av svenska och tyska fraseologismer. Dessutom kan man hitta en del äldre litteratur, några artiklar i ämnet samt begreppsbestämningar och -avgränsningar av vissa former av fasta ordförbindelser i förorden till de få ordböckerna om konstruktioner och fraser i svenskan. Svenska typologier finns såvitt jag vet hos Sköldberg (2004) och i Ulla Clauséns artikel från 2005 *Om dynamik och variation i svensk fraseologi* som baserar på Clauséns och Lylys klassificering utarbetad för *Svenskt språkbruk: ordbok över konstruktioner och fraser* 2003.

På det tyskspråkiga området ser situationen annorlunda ut. En intensiv forskning inom den germanistiska fraseologin sedan ca. 1980 har resulterat i både utarbetade klassifikationer och terminologier, om än inte alltid enhetliga, och ett stor mängd litteratur, däribland standardverken av Wolfgang Fleischer och Burger, Buhofer och Sialm, båda från år 1982, och flera introduktioner för universitetsstudier (t.ex. Burger 2007; Palm 1995).

Denna obalans i det svenska och tyska forskningsläget har för föreliggande arbete dock inga konsekvenser: fraseologiska typologier t.ex. har här inte konsulterats för mer än en lämplig avgränsning av begreppet idiom från andra fasta fraser och bildliga uttryck och därmed för

³ *Beteckningarna* fraseologiskt uttryck eller fraseologism fungerar som överordnade begrepp för olika slag av fasta fraser och bildliga uttryck och är vanligare i den tyska forskningen; på svenska används oftare beteckningarna fast ordförbindelse eller fast fras (t.ex. hos Sköldberg 2004).

⁴ *Artikeln är ett led i Marianne Skog-Södersveds och Anita Malmqvists arbete att skriva en svensk introduktion i fraseologi för universitetsbruk.*

användbara definitioner. Men att hitta entydiga definitioner är lättare sagt än gjort! För det första existerar en stor begreppsmångfald och en tidvis regelrätt begreppsförvirring, mycket beroende på att forskningsområdet är ganska ungt (Fleischer 1997:2; Sköldberg 2004:18-20). För det andra råder ingen enighet kring vilka kriterier som på ett otvetydigt och definitivt sätt skall anses karaktärisera i synnerhet idiom (t.ex. Sköldberg 2004:20-25). Denna problematik påpekas även av Skog-Södersved och Malmqvist (2007:322).

Generellt kan sägas att en fraseologism eller fast ordförbindelse har minst två konstituent, dvs. att den är *polylexikal*, och karaktäriseras av några ytterligare kännetecken som möjliggör att avgränsa den från andra ordförbindelser. Enligt Fleischer är en sådan avgränsning bara gradvis möjlig, vilket återspeglas i konceptet *centrum-periferi* (Fleischer 1997:68-69): fraseologismerna i centrum innehåller alla kännetecknen, och dessa centrala fraseologismer kallas (enligt Skog-Södersved och Malmqvist 2007:319 även i svenska arbeten i ämnet) i regel idiom.

Det kriterium för att en ordförbindelse skall kunna räknas som *idiomatisk* som alla verkar kunna enas om är det semantiska kännetecknet att ett uttrycks betydelse inte utan vidare kan utläsas av helheten av de ingående ordens bokstavliga betydelser. Detta kriterium av en *icke-kompositionell betydelse* betecknas som *semantisk idiomaticitet* och nämns både i de tyska standardverken och i äldre och nyare svensk litteratur i ämnet, samt fungerar i vissa fall till och med som enda kriterium (t.ex. i idiomsamlingen *Målande uttryck. En liten bok med svenska idiom* från 1990 som Skog-Södersved och Malmqvist nämner s.322 och i olika ordböcker, t.ex. *Norstedts svenska ordbok*, 1990).

I facklitteraturen talas dessutom om gradskillnader i semantisk idiomaticitet: både Fleischer (1997:33) och Burger (1997:31-32) gör åtskillnaden mellan (*fullständigt*) *idiomatiska* och *delidiomatiska uttryck*, beroende på om ingen av de ingående komponenterna används i sin bokstavliga (= icke-fraseologiska) betydelse, eller om en eller flera komponenter faktiskt bidrar till uttryckets fraseologiska betydelse i sin icke-fraseologiska form. *Att få blodad tand* eller *att skära genom märg och ben* räknas alltså som fullständiga idiom, varemot *att mumla i skägget* eller *att visa sitt rätta ansikte* kan betraktas som delidiom, eftersom ”mumla” och ”visa” här används i sin bokstavliga mening. Det är här fråga om en mer- eller mindre-karaktärisering som även kan uttryckas med termen *transparens*: ju mera idiomatiskt ett uttryck är desto mindre transparent betydelse har det, och omvänt.

Som ytterligare kriterier för definitionen av begreppet idiom nämns ofta *semantisk-syntaktisk stabilitet* samt därmed sammanhängande *lexikalisering*. Med förstnämnda kännetecken menas att ett idiomatiskt uttryck är någorlunda fast eller ”fixerat” (t.ex. hos Sköldberg 2004:23) i det avseendet att det underliggande stora begränsningar både ifråga om möjligheten att byta ut en ingående komponent mot ett annat ord, t.ex. som i **att få blodat bett* eller **att skära genom ryggrad och ben*, och ifråga om uttryckets syntaktiska formrikedom, varför bildningar som **vi skär genom märg och ben* eller **hon fick blödande tand* inte är möjliga. Det behöver dock påpekas att det även förekommer viss naturlig variation hos en del idiom, ett faktum som särskilt Sköldberg (2004) och Clausén (2005) har tagit upp, och att konventionaliserade fraser dessutom ofta förändras medvetet i stilistiska syften, särskilt inom ett journalistiskt språkbruk, men att det då handlar om någon form av ad hoc-bildningar enbart för texten i fråga, vars betydelse framgår ur sammanhanget och genom referens till det konventionaliserade fasta uttrycket.⁵

⁵ Burger (1997:75) menar att fraseologismernas polylexikalitet tillåter att hitta på nya variationer av ett fraseologiskt mönster, så länge som detta mönster går att skönja.

Ett uttrycks idiomacitet och stabilitet leder till dess *lexikalisering*, dvs. att uttrycket betar sig som en lexikalisk enhet och därför betraktas som en del av (och lagras i) lexikon (Fleischer 2007:62), vilket också betyder att vi inte behöver kombinera de enstaka ordens betydelser för att förstå uttrycket. Lexikalisering har, precis som icke-kompositionaliteten av idiomatiska uttrycks betydelse, på nyare tid inom den kognitivistiska forskningen i vissa fall dock ifrågasatts (se t.ex. Jakobsen 2007). Som ytterligare kännetecken nämns ibland ett uttrycks *konventionalisering* eller *institutionalisering*, alltså uttryckets kännedom hos en stor andel av en språkgemenskap, och därmed hög frekvens (Sköldberg 2004:23), och uttryckets *figurativa innehåll* (vilket då t.ex. utesluter fraser som *hipp som happ*) (Sköldberg 2004:24).

Det undersökta materialet i föreliggande arbete består av två typer av fasta ordförbindelser som karaktäriseras av en betydelse utöver sin bokstavliga eller konkreta betydelse: idiom och i överförd mening använda konkreta fraser. Den mest omfattande svenska fraseologiska ordboken *Svenskt språkbruk: ordbok över konstruktioner och fraser* (2003) har tjänat till kontroll, och den av Clausén och Lyly utarbetade distinktionen mellan olika frastyper i ordbokens bruksanvisning har tagits till hjälp för förståelse av avgränsningen mellan idiom och överfört använda konkreta fraser. För idiomerna gäller som huvudkriterium en viss grad av semantisk idiomacitet (icke-kompositionell betydelse); dessutom relativ stabilitet, lexikalisering och institutionalisering. Konkreta fraser anses precis som idiomerna vara icke-produktiva, relativt stabila, lexikaliserade och institutionaliserade, men deras betydelse är kompositionell och uppvisar oftast ett samband med den konkreta användningen, som t.ex. i *sida vid sida* (se även Baker 1992:64). Eftersom det dock inte har antagits några skillnader i *processningen* av dessa två typer av fraser vid översättning är det för det föreliggande arbetets syfte inte relevant att åtskilja dem – något som ur en kognitivistisk synvinkel sannolikt skulle kunna diskuteras.

2.2.2 Mona Baker: svårigheter vid igenkännande, tolkning och översättning av idiom och andra fasta fraser

I sin studiebook *In other Words: A Course book on Translation* från 1992 avhandlar Mona Baker under rubriken ”Equivalence above word level” de återkommande mönster av ordförbindelser (*lexical patterning*, Baker 1992:47) som finns i språk och de svårigheter som kan uppstå vid översättning när dessa ordförbindelsemönster inte överensstämmer i käll- och målspråket. *Lexical patterning* diskuteras i form av två huvudgrupper: å ena sidan kollokationer, å andra sidan idiomatiska och andra fasta uttryck.

Baker urskiljer två huvudsakliga områden som leder till problem vid idiomöversättning: dels handlar det om förmågan att känna igen ett uttryck som idiomatiskt eller annat fast uttryck och att tolka det korrekt (dvs. idiomförståelse), dels om att kunna återge källspråksidiometns många betydelseaspekter i målspråket (Baker 1992:65).

Baker (1992:65-71) beskriver ingående vilka svårigheter som kan finnas när idiom och andra fasta fraser i ett andraspråk skall igenkännas och tolkas som sådana och översättas till målspråket. Svårigheten vid igenkännande och tolkning av fasta fraser ligger bl.a. i till vilken grad det går att härleda uttryckets betydelse. Vid översättning är en sak att översättaren ibland inte känner till den källspråkliga frasen eller inte hittar en direkt målspråklig motsvarighet. Mycket lurigare är däremot att en del idiom och andra fasta fraser kan vara vilseledande på olika sätt (se nedan punkterna b och c). Som typiska svårigheter vid översättning av fasta fraser nämner Baker (1992:68-71) därför följande:

- a) ett idiomatiskt eller annat fast uttryck saknar direkt motsvarighet i målspråket. Här är det frågan om kulturspecifika uttryck. Dessa behöver dock inte vara översättbara, eftersom det inte är de enstaka ingående komponenterna som bereder svårigheter, utan deras referens till specifika kulturella kontexter, och det därför kan finnas ett uttryck i målspråket som har samma betydelse och framkallar samma associationer i målspråket, även om det inte motsvarar källspråkets uttryck med tanke på de ingående delarna, som t.ex. eng. *to carry coals to Newcastle* > ty. *Eulen nach Athen tragen* eller ty. *Wasser in den Rhein tragen*.
- b) ett idiomatiskt eller annat fast uttryck kan ha en liknande motsvarighet i målspråket, men antingen skiljer sig kontexten i vilken det används i källspråket från målspråkets användningskontext, eller käll- och målspråkets uttryck har olika konnotationer, eller källspråksidiomet är pragmatiskt inte överförbart. Ett exempel är eng. *to go to the dogs* ("to lose one's good qualities", refererande till en person eller en plats) > ty. *vor die Hunde gehen* (i betydelsen "att gå under, dö"). Här är det alltså fråga om s.k. falska vänner.
- c) ett idiom kan i källtexten medvetet användas i sin bokstavliga och idiomatiska betydelse på en och samma gång, en konkret fras i både sin konkreta och överförda mening. Detta skapar problem om målspråksuttrycket inte motsvarar källspråksuttrycket både till form och betydelse, i och med att spelet med den dubbeltydiga användningen inte kan återges i målspråket.
- d) frekvensen av fraseologiskt språkbruk kan vara kopplad till olika textsorter och stilar, och detta förhållande kan skilja sig från språk till språk.

2.2.3 Bakers översättningsstrategier och den utökade uppsättningen av strategier vid översättning av idiom och konkreta fraser

Baker (1992:71-78) presenterar en uppsättning av fem olika strategier för översättning av idiom, vilken jag, i modifierad form, i föreliggande undersökning har använt mig av som analysverktyg. Baker betonar att

[t]he way in which an idiom or a fixed expression can be translated into another language depends on many factors. It is not only a question of whether an idiom with a similar meaning is available in the target language. Other factors include, for example, the significance of the specific lexical items which constitute the idiom, i.e. whether they are manipulated elsewhere in the source text, as well as the appropriateness or inappropriateness of using idiomatic language in a given register in the target language. The acceptability or non-acceptability of using any of the strategies described below will therefore depend on the context in which a given idiom is translated. (Baker 1992:71-72)

Detta sagt är problemet med dessa strategier inte desto mindre att de kan uppfattas som *preskriptiva*, eftersom de är hämtade ur en kursbok för blivande översättare. Min undersökning inkluderade dock både utbildade resp. erfarna översättare och personer utan erfarenhet i översättning, och det föreliggande arbetets syfte var inte att studera testpersonernas val utifrån synvinkeln vilka strategier man *borde* använda eller vilka som vore *mest lämpliga* att använda i en viss kontext, utan att från en *deskriptiv synvinkel* fastställa vilka val informanterna faktiskt *gjorde*, vilka lösningar de hittade för vilka problem, och hur de kom fram till sina val, samt att möjligen hitta viss evidens för ett samband mellan yrkesmässig erfarenhet eller utbildning i översättning och val av strategier. Det verkade därför som om Bakers strategiuppsättning varken täckte sådana strategier som inte lärs ut som "acceptabla" strategier, men som översättare kanske ibland gör bruk av ändå, eller sådana strategier som utbildade eller oerfarna översättare kan tänkas använda i brist på erfarenhet. För att göra den föreliggande undersökningens syfte rättvisa valde jag därför att utöka Bakers strategiuppsättning med ytterligare två

strategier. Nedan återges kort vad Bakers fem översättningsstrategier och de två tillfogade strategierna innebär. Beteckningarna på Bakers strategier presenteras här i min egen översättning till svenska.

Den första av Bakers strategier är användning av *idiom/fras med liknade betydelse och liknande form*. Som andra strategi nämner hon användning av *idiom/fras med liknade betydelse men olik form* (s. 74 ff.). Vid dessa två första strategier gäller det att ha de i föregående avsnitt nämnda svårigheterna a) och b) i åtanke när Baker (1992:72) och andra forskare (t.ex. Jakobsen, Jensen & Mees, 2007:223-224) i detta sammanhang citerar Fernando och Flavell (1981:82), som menar att det finns ”a strong unconscious urge in most translators to search hard for an idiom in the receptor-language, however inappropriate it may be”. *Parafrasering*, dvs. omskrivning, är enligt Baker (1992:74-75) den mest vanliga strategin både när ingen motsvarighet finns eller hittas i målspråket och när användningen av idiomatiskt språkbruk inte är lämpligt i motsvarande register eller stil i målspråkstexten. *Utelämnande* används sannolikt när en tillräckligt nära motsvarighet i målspråket saknas, när källtextidiomens betydelse inte går att omskriva eller användningen av ett idiomatiskt uttryck i måltexten inte skulle passa stilistiskt (Baker 1992:77). Bakers sista strategi, *kompensation*, innebär att översättaren undviker att återge eller tonar ner idiomaticitet på motsvarande ställe i måltexten, och i stället infogar den på annan plats i måltexten, eftersom den passar bättre där. Baker menar att denna strategi inte är förbehållen översättning av idiomaticitet, utan även kan användas vid andra fall av riskerad betydelseförlust eller förlorad ”stilistisk effekt” vid återgivningen i måltexten (Baker 1992:78).

Min första tilläggsstrategi är *ordagrann översättning*, som möjligen används när testpersonen inte tolkar uttrycket som idiom eller inte känner till idiomet, när det inte finns något idiomatiskt uttryck i målspråket med liknande bild eller också när översättaren inte kommer fram till någon annan godtagbar lösning, dvs. som nödlösning.

Det är viktigt att påpeka skillnaden mellan ordagrann översättning och Bakers första strategi, användning av *idiom/fras med liknade betydelse och form*. Ordagrann översättning innebär ett direkt återgivande av källspråsuttryckets bildkomponent för komponent i målspråket, alltså en bildning av ett uttryck som egentligen inte existerar, t.ex. sv. *att bli varm i blicken* > ty. **warm im Blick werden*. En sådan skapelse skulle möjligtvis kunna förstås på målspråket med hjälp av kontexten i vilken den uppträder, men säkerligen förundra, kanske även störa läsaren (Korhonen 2004:582). Användning av *fras med liknade betydelse och form* (Bakers första strategi) däremot avser alltid – även angående motsvarigheter som innehåller precis samma bild – en befintlig, i målkulturen fullt konventionaliserad idiomatisk ekvivalent.

Englund Dimitrova (2005b) redovisar i artikeln ”Literal translation in the translation process of professional translators” resultaten av en studie, i vilken hon undersökte *ordagrann översättning* mera ingående, både med hjälp av TAPs och skrivloggning. Hon definierar begreppet som ”a target text fragment which is structurally and semantically modelled upon its corresponding source text fragment while respecting target language grammar constraints” (Englund Dimitrova 2005b:30). Den ordagranna översättningens acceptans och användning har varierat genom tiderna, och Wilss (1996:128) anser den t.ex. vara kognitivt mindre krävande än icke-ordagrann översättning (Englund Dimitrova 2005b:31). Englund Dimitrova (2005b:32-36) fann i sitt material att de professionella översättarna ofta började med att översätta en enhet ordagrann, men under översättningens gång ganska omedelbart gjorde flera stycken omarbetningar som resulterade i allt mindre källtextorienterade lösningar.

Det är naturligtvis mycket tveksamt om liknande tillvägagångssätt kan antas när det gäller översättning av idiom och andra fasta fraser. För det första gör idiomens idiomaticitet och alla fasta

frasers relativa lexikaliska fixering dessa uttryck semantiskt sett ”stelare” än andra fraser eller konkret text och tillåter färre omarbetsmöjligheter. Mycket intressant i detta sammanhang är i och för sig den kognitiva ansatsen gällande *idiomförståelse*, inom vilken det bl.a. diskuteras huruvida idiomatiska uttryck tros bli processade och vara lagrade i minnet som fasta lexikaliska ”block” eller som analyserbara enheter. I dagsläget är det dock oklart vilken roll de två olika typerna av idiomprocessning och -lagring spelar vid översättning. För det andra är idiomatiska uttryck ofta mycket kulturspecifika (dvs. syftar på kulturella referenser), vilket inte talar för ordagrann översättning, och för det tredje kan, som Baker betonar, även idiomatikens roll i samma textsort i käll- och målspråket skilja sig åt beroende på kulturella faktorer. Möjligtvis skulle ordagrann översättning av idiom och andra fasta fraser dock kunna antas – kanske både hos professionella och icke-professionella översättare – där idiomet inte igenkänns som sådant i texten eller också som ”nödlösning” när försökspersonen inte känner till eller förstår idiomet. Att, som Englund Dimitrova skriver, ”professional translators have, in comparison with students, a higher degree of TL pragmatic and stylistic awareness, as well as an awareness of the purpose of the translation” (se Englund Dimitrova 2005a:14-15 där hon åberopar en hel rad studier), talar emellertid för att utbildade eller erfarna översättare snarare skulle använda sig av andra kreativa problemlösningstrategier än rena nödlösningar.

Den andra tilläggsstrategin, *skapande av egen motsvarighet* på målspråket – så att säga *ad hoc*, med liknande betydelse och eventuellt liknande form som den fasta frasen i källspråket, men inte nödvändigtvis med samma bild – är sannolikt en kreativ problemlösningstrategi vid avsaknad av kännedom av en gängse målspråklig motsvarighet. En sådan nyskapelse är dock inget idiomatiskt eller annat fast uttryck i egentlig mening, eftersom den saknar aspekten av konventionalisering i språkbruket. Det är då snarare frågan om en ”pseudo-fras”. Som skapande av egen motsvarighet skulle också kunna räknas bruk av förändrat målspråksidiom, som t.ex. när det finns en konventionell motsvarighet i målspråket, men översättaren inte minns denna korrekt och byter ut en komponent i målspråksuttrycket mot en annan, liknande (men icke-konventionaliserad), eller möjligtvis vid fall av interferens från källspråkets uttryck, som t.ex. sv. *på egen hand* > ty. **auf eigene Hand* i stället för ty. *auf eigene Faust*. Denna strategi kändes motiverad att inkludera med tanke på ovan nämnda tendens att till varje pris vilja översätta idiomatiska uttryck med en direkt motsvarighet.

Slutligen behöver det sägas några ord om begreppet *strategi*. Baker ger ingen definition av sitt strategibegrepp, det står dock klart att hon använder det ur en snarare textanalytisk synvinkel. Lørscher (1991:67 ff.) diskuterar begreppet *strategi* mycket utförligt; i hans studie undersöks översättningsstrategier utifrån en strategikonception med klart psykologisk-kognitivistisk karaktär som riktar fokus på problemlösning (Lørscher 1991:76). I föreliggande arbete har jag inte kunnat utgå från ett så entydigt psykologisk-kognitivistiskt strategibegrepp och därmed förknippat problemlösningsskoncept som hos Lørscher, främst på grund av att detta egentligen bara är tillämpligt på ett mycket mera utförligt och detaljerat verbalt material såsom det kan eliciteras med hjälp av *Think Aloud*-metodiken, vilken både av plats- och tidsskäl hade varit omöjlig att använda. Vad arbetet med i föreliggande undersökning erhållna data innebar beskrivs mera utförligt i metoddelen, och där särskilt i avsnitten 3.4.1.2, 3.4.1.3 och 3.6.

2.3 Undersökningens syfte och forskningsfrågor

2.3.1 Undersökningens syfte

Den föreliggande undersökningens övergripande syfte är att bidra med empiriska data till den processorienterade deskriptiva översättningsvetenskapen och möjligen att fungera som utgångspunkt för fördjupad forskning i ämnet. Hans Peter Krings formulerar den empiriska översättningsprocessforskningens huvuduppgift på följande vis:

Att beskriva konkreta översättningsprocesser innebär att försöka besvara frågan ”Hur och varför kommer en viss översättare vid en viss tidpunkt under vissa situationella förutsättningar vid översättningen av en viss källtext fram till ett visst översättningsresultat? (Krings 2005:343; min översättning)

Undersökningens *deskriptiva och kvalitativ-induktiva ansats* synliggörs i att den inte utgår från någon särskild teori som det gäller att underbygga med empiriskt material och därför inte ställer upp någon specifik hypotes som skall prövas och antingen bekräftas eller förkastas. Ett sådant snarare hypotesgenererande tillvägagångssätt är, som hänvisats till tidigare, vanligt i översättningsprocessstudier. Mer specifikt består den planerade undersökningens syfte i att försöka att fastställa vilka strategier som används av tvåspråkiga personer med och utan översättningsutbildning resp. -erfarenhet vid översättning av idiomatiska uttryck och andra fasta fraser inom en viss textsort, hur valet av strategier går till och om det finns skillnader i dessa två gruppers val av strategier.

2.3.2 Forskningsfrågor

Utifrån ovan beskrivna teoretiska ram och undersökningens syfte kan man alltså formulera tre huvudsakliga forskningsfrågor:

1. Vilka utav den utökade uppsättningen av Bakers (1992) strategier för översättning av idiomatiska och andra fasta uttryck används av försökspersonerna, och hur frekventa är de?
2. Hur kommer försökspersonerna fram till sina slutgiltiga val av översättningsstrategier, dvs. vilka val och rättelser gör de under arbetets gång som återspeglas i skrivprocessen eller i verbala data?
3. Om det förekommer markanta skillnader i valet av översättningsstrategier: finns dessa skillnader snarare mellan enstaka testpersoner eller mellan de två olika grupperna? Finns det några hänvisningar i data som tyder på att översättarutbildning eller -erfarenhet spelar en roll vid valet av strategier?

Angående den tredje forskningsfrågan och dess förbindelse till den teoretiska bakgrunden behöver det göras två viktiga anmärkningar. Frågan ämnar att undersöka ett möjligt samband mellan professionalism och val av strategier vid idiomöversättning. Att kompetensbegreppet uppfattas som något relativt medförde dock att i undersökningen inte *förutsätta* något ett-till-ett-förhållande mellan översättarkompetens och översättarutbildning eller -erfarenhet, även om ett sådant sannolikt kunde antas. En andra utgångspunkt har varit att ovan redovisade tidigare ibland motstridiga forskningsresultat gällande översättarkompetens, respektive gällande processningsaspekter som kreativitet, problemlösning, automatisering, etc. hos utbildade och icke-utbildade översättare inte tillät att operationalisera begreppen översättningsförmåga och översättarkompetens i dataanalysen på ett sätt som relaterar dessa begrepp *direkt* till den utökade uppsättningen av Bakers idiomöversättningsstrategier (avsnitt 2.2.3), dvs. att *på förhand* göra några antaganden kring ett direkt samband mellan valet av särskilda idiomöversättningsstrategier och översättarkompetens respektive översättningsförmåga. Snarare förhåller det sig så: om undersökningsdata uppvisar en viss korrelation

mellan undersökningsdeltagare med översättningserfarenhet och användandet av specifika idiomöversättningsstrategier kommer dessa samband att kunna tolkas som indikation på översättarkompetens hos de utbildade eller yrkeserfarna översättarna.

3 Material och metod

3.1 Källmaterial

Som källmaterial användes två kortare svenska texter på 155 resp. 147 ord. Valet av källtexter baserades på en rad kriterier, och flera överväganden spelade in. Det viktigaste kriteriet var en tillräckligt stor förekomst av idiomatiska uttryck och konkreta fraser i överförd mening såsom de har definierats i den teoretiska bakgrunden. Detta första kriterium har ett direkt samband med nästa, nämligen textsorten. Skönlitterära texter ansåg jag som potentiellt för svåröversatta för undersökningsdeltagare utan översättarutbildning eller -erfarenhet, och det skulle ha varit tidskrävande att hitta lämpliga avsnitt med rik förekomst av fasta fraser inom ett eller två olika litterära verk. Dessutom kan idiomfrekvensen inom skönlitteratur variera mycket beroende på olika författarstilar och vara svår att förutsäga (Fleischer 1997:166; Krohn 1994:23).

Mot denna bakgrund bestämde jag mig för att använda fackspråkliga texter. Inom det fackspråkliga området finns det en rad genrer som är välkända för sin förkärlek för bildliga uttryck och fasta fraser, och dessutom går det att få tag på kortare avslutade texter. Bland de fackspråkliga genrena ansåg jag reklamtexter, populärvetenskapliga skrifter inom t.ex. historia, journalistiska texter, i synnerhet sport-, rese- eller kulturellerade sådana, samt texter inom området turistinformation vara mest lämpade för uppgiften.

I praktiken visade det sig dock vara svårt att hitta de perfekta källtexterna. Texterna fick inte vara för svårförståeliga genom att innehålla för mycket fackord, extrema kulturelleranser eller skämt, och helst inte blanda direkt tal med berättande text. Sportjournalistikens ordförråd var för specifikt och dess bildliga uttryck är ofta metaforer, vilka inte undersöks här. Teaterbilagan och skivrecensionen i dagstidningens kulturdela innehöll en hel del fina, definitionsenliga idiom och andra fasta fraser, framstod dock som rent allmänt ganska svåra och verkade även de bitvis för uttrycksspecifika. I de annars målade historieber beskrivningarna i de populärvetenskapliga magasinerna saknades idiomatiska uttryck praktiskt taget helt. Bland reseskildringarna fanns en rad användbara fasta fraser, men dessa texter motsvarade tyvärr inte kravet på korthet och innehöll dessutom en hel del direkt tal. I en turistbroschyr om Tingsryd i Småland med tillägget *Där livet är härligt* och på Gotlands officiella turistinformationssida på internet, www.gotland.info, hittade jag slutligen vad jag hade letat efter. Dessa produktioner utmärkte sig genom en rad korta, temaorienterade och färgstarka texter som var lättförståeliga med ett tillräckligt ospecifikt ordförråd och med uppenbar funktion.

Idiomfrekvensen var dock ett problem; sannolikt går det inte att uppnå ett idealiskt antal exempel av idiom och konkreta fraser när man för denna typ av studie av praktiska skäl måste begränsa källtexternas omfattning. Att hålla källtexterna riktigt korta var viktigt med tanke på att det var svårt att förutsäga hur lång tid särskilt de icke-professionella översättarna skulle behöva för översättningen. För att maximera fraståtheten bestämde jag mig därför för att varsamt kombinera vissa delar av olika avsnitt från broschyren om Tingsryd och från turistinformationssidan om Gotland och på detta sätt

gestalta två nya, helt ändamålsenliga, men ändå ganska naturliga texter. Källtexterna är bifogade i appendix (bilaga 1).

De två resulterande källtexterna A och B innehåller sammanlagt 12 definitionsenliga idiom och konkreta fraser i överförd användning och två specialfall. För att ytterligare säkerställa dessa uttrycks fraskaraktär enligt definitionen ovan har jag slagit upp varje uttryck i *Svenskt språkbruk: ordbok över konstruktioner och fraser* (2003). I tabell 1 nedan är samtliga fasta fraser ur texterna A och B för noggrannhetens skull uppdelade i idiom och överfört använda konkreta fraser och uppförda i den ordning som de uppträder i källtexterna, även om jag har arbetat med dem som *en* grupp i enlighet med Bakers idiomöversättningsstrategier. I tabellen framgår även vilka av de 14 svenska fraserna som har en direkt fraseologisk motsvarighet i tyskan.

Tabell 1. Idiom och överfört använda konkreta fraser i källtexterna med eventuell tysk motsvarighet

Idiom i källtexten (med resp. nr)		Direkt tysk motsvarighet (tillåter strategi 1, se 3.5)	I överförd mening använda konkreta fraser i källtexten (med resp. nr)		Direkt tysk motsvarighet (tillåter strategi 1, se 3.5)
A3	ngn (ngt) ligger för ngs fötter	jmd. (etw.) liegt jmd. zu Füßen	A2	ngt går hand i hand med ngt	etw. geht Hand in Hand mit etw.
A4	ngt är på gång	(etw. ist im Gange)	B9	ngn/ngt lever sida vid sida med ngn/ngt	jmd./etw. lebt Seite an Seite mit jmd./etw.
A5	ngn får ngt på köpet	–	B14	ngn sprider sin glans	jmd. verbreitet seinen Glanz
A6	ngt är som bara den	–			
A7	ngn har kommit hem	–			
B8	ngn blir varm i blicken	–			
B10	ngn kommer ngn/ngt på spåren	jmd. kommt jmd./etw. auf die Spur/auf die Fährte			
B11	ngn gör ngt på egen hand	jmd. macht etw. auf eigene Faust			
B12	ngn klär upp sig till tänderna	–			

Tabell 1. Idiom och överfört använda konkreta fraser med eventuell tysk motsvarighet. Bokstaven före siffran markerar om den fasta frasen är hämtad ur källtext A eller B (appendix, bilaga 1).

Den största delen av de valda uttrycken utgörs av kända uttryck som t.ex. A4 *att vara på gång*, A5 *att få ngt på köpet*, och endast en liten del är mera sällsynt, som B8 *att bli varm i blicken* eller B12 *att klä upp sig till tänderna* (som sannolikt utgör en ad hoc-variation av *att vara beväpnad till tänderna*). Dessa mindre frekventa eller udda – och därmed med större sannolikhet för testpersonerna okända – fasta fraser skulle kunna tänkas generera flera omarbetningar i form av olika ekvivalenter eller kanske användning av mera ovanliga översättningsstrategier. Att källmaterialet till stor del består av i det dagliga språkbruket rätt frekventa fasta uttryck kan vid översättandet naturligtvis påverka valet av översättningsstrategi och måste beaktas i dataanalysen. Fras A1 *att bli hästbiten* och B13 *att festa loss*

(se t.ex. tabell 2) utgör specialfall och har därför inte tagits med i uppställningen ovan. I fras A1 förekommer två betydelsekomponenter i en lexikalisk sammansättning, vilket gör att den inte med säkerhet kan räknas till de fasta fraserna. B13 anses snarare höra till kategorin grammatiska konstruktioner, eftersom detta mönster teoretiskt sett är produktivt (dvs. det finns även *komma loss* eller *kasta loss*, etc.), men jag har inkluderat uttrycket i mitt material, eftersom det ingår i samma övergripande konstruktion som fras B12 och det även av flera försökspersoner vid översättningen har nära förknippats med fras B12.

Som syns i tabell 1 finns det för flera stycken av de svenska fasta uttrycken ett motsvarande tyskt uttryck med samma eller liknande form och betydelse. Existensen av en direkt motsvarighet i målspråket garanterar dock inte på långt när att översättaren faktiskt bestämmer sig för denna. Fras A3 används i den svenska källtexten i form av en ordlek, där man utnyttjar idiomets centrala bild för att skapa ett samband med den kända vandringsleden i Tingsryd, men där idiomets egentliga betydelse (*att ligga för någons fötter* = att beundra någon förbehållslöst, att dyrka någon) inte riktigt stämmer överens med kontextens mening, vilket gör att ordleken inte känns riktigt lyckad. Viktigt i föreliggande sammanhang är dock att det tyska idiomets egentliga betydelse överensstämmer med det svenska, vilket gör det teoretiskt möjligt att överföra ordleken till tyska. Vid den tyska ekvivalenten till fras A4 handlar det snarast om en formmässig motsvarighet, den tyska frasen skiljer sig från den svenska delvis i betydelse och stil. Detta tillåter användning av strategi 1 bara mycket begränsat. De tyska direkta motsvarigheternas exakta betydelser kontrollerades i *Duden Deutsches Universalwörterbuch* (2007).

Vidare behöver det påpekas att jag inte har försökt att kartlägga i vilka strukturella former de utvalda idiomerna uppträder. Det är även oklart om idiomatiska uttrycks idiomatitetsgrad har något inflytande på deras processning vid översättning. Dessa aspekter har jag medvetet inte beaktat på grund av att det skulle överstiga detta arbetets omfattning, för att sådana indelningar vid det låga antalet idiom skulle sakna betydelse, och för att det med mina förkunskaper är omöjligt att säga om det överhuvudtaget skulle vara relevant för föreliggande undersökning, dvs. om det finns något samband mellan typ av idiom och använd översättningsstrategi och hur detta samband skulle se ut.

3.2 Undersökningsdeltagare

Undersökningsdeltagarna utgjordes av sex successivt tvåspråkiga⁶ personer med tyska som förstaspråk och svenska som andraspråk, varav hälften hade översättarutbildning och/eller lång yrkeserfarenhet inom översättning. En av dessa översättare hade dessutom doktorerat inom översättningsvetenskap i Tyskland. Deltagarna i denna grupp gavs de fiktiva namnen Daniela, Norbert och Hilde. Andra hälften deltagare bestod av personer med högskoleutbildning inom något annat ämne: en var bibliotekarie, den andra historiker/konsthistoriker och museiguide och den tredje doktorand i fysik. Dessa deltagare – här kallade Karl, Miriam och Adele – hade ingen eller mycket begränsad erfarenhet i översättning. Varje grupp utgjordes alltså av två kvinnor och en man i olika åldrar.

Försökspersonerna valdes ut genom *subjektivt urval* (Denscombe 2009:37); de rekryterades dels genom personlig kännedom eller via kontakter, dels genom att jag konsulterade listan över medlemmar i Sveriges facköversättarförening på SFÖs webbplats. Kriterierna för urvalet var följande: successiv tvåspråkighet i språken tyska och svenska, tyska som modersmål, inlärnin av svenska som

⁶ Med successiv tvåspråkighet menas här att andraspråket har tillägnats efter förstaspråket, i motsats till simultan tvåspråkighet, där L1 och L2 tillägnas samtidigt (se t.ex. Romaine 2008 [1995]:181).

andraspråk i vuxenålder, antingen efter bosättningen i Sverige eller redan i hemlandet Tyskland, och en uppehållstid i Sverige på minst fem år. Dessa kriterier gällde alltså alla sex undersökningsdeltagare, vilket betyder att några av de viktigaste yttre förutsättningarna i stort sett var desamma för alla deltagare, och den avgörande skillnaden utgjordes av professionalismkravet hos den ena hälften deltagare. Här vill jag anknyta till avsnittet om översättningsförmåga och översättarkompetens (avsnitt 2.1.2).

Jag betonade där att jag på grund av dess karaktär inte ville sätta kompetensbegreppet i något *direkt* förhållande till undersökningsdeltagarna med översättarutbildning eller -erfarenhet. Englund Dimitrova (2005a) beskriver i och för sig en möjlighet till operationalisering av begreppet: "Therefore, when studying aspects of translator competence, a possible solution is to operationalize the concept in terms of a certain amount of experience and/or training" (Englund Dimitrova 2005a:16; min kursivering). I föreliggande studie hade jag dock av tidsmässiga och ändamålsenliga skäl inte möjlighet till att göra en sådan differentiering, varken hos de professionella eller de icke-professionella översättarna.

Jag är även medveten om att ovan beskrivna urvalskriterier inte heller garanterade samma språkbehärskningsgrad i svenska som andraspråk hos alla deltagare, men ett inledande test av försökspersonernas språkkunskaper i svenska skulle ha krävt extra tid både av deltagarna och mig, och extra utvärderingsarbete, samt att det kanske skulle ha gjort försökspersonerna tveksamma till att delta. Genom att gruppen av undersökningsdeltagare utan översättningserfarenhet eller -utbildning i denna studie inte bestod av studenter som gick samma kurs eller utbildning såsom i många andra, liknande studier saknades naturligtvis även möjligheten till en viss "jämförbarhet" angående nivå på språkbehärskning eller till jämförbar förkunskap i ett visst ämne. På liknande sätt ställdes inte heller några krav på de professionella översättarna gällande hur många år de hade arbetat som översättare eller hur omfattande utbildning de hade, mycket beroende på svårigheten att få tillgång till yrkesverksamma översättare som hade möjlighet att ställa upp i en sådan undersökning.

3.3 Tillvägagångssätt i försöken

Försöken genomfördes med varje undersökningsdeltagare enskilt. Deltagaren fick sitta i ett gruppum på universitetsbiblioteket och översätta de två svenska källtexterna på en laptop genom att skriva ner sina måltexter i skrivloggprogrammet *Translog*. Samtliga försökspersoner översatte till sitt förstaspråk tyska. Under pågående försök var jag närvarande i rummet för att kunna hjälpa till om det skulle uppträda problem med *Translog*-programmet och för att besvara frågor, men försökte att i möjligaste mån hålla mig i bakgrunden.

Inför försöket erhöll deltagaren grundläggande information kring undersökningen och dess syfte i skriftlig form (bilaga 3, formulär 1), fick dock inte veta att det var översättningsprocessen vid *idiomöversättning* som skulle undersökas. Deltagaren informerades även i grova drag om vilken textsort och vilket ämnesområde texterna tillhör och ombads att föreställa sig att det handlade om ett riktigt översättningsuppdrag, dvs. ombads att tänka sig översättningssyftet, nämligen att översättningarna skulle användas i informations- och reklamsammanhang, t.ex. för tyskspråkiga turister i Sverige, på internet eller vid resevässor i Tyskland.

Försökspersonen bads fylla i ett formulär med personuppgifter (bilaga 3, formulär 3) och läsa och skriva på ett annat formulär (bilaga 3, formulär 2) angående samtycke till deltagande i undersökningen (s.k. *dokumenterat informerat samtycke*), vilket i huvudsak innebär att försökspersonen samtycker till

att hans/hennes personuppgifter registreras, att dessa uppgifter och data från undersökningsresultat enbart används i samband med detta forskningsprojekt och att de hanteras i enlighet med Personuppgiftslagen. All publicering av personliga data har dessutom skett i anonymiserad form.

För att säkerställa så mycket skrivprocessinformation som möjligt och för att i möjligaste mån garantera att deltagarna gör bruk av befintlig kunskap, alternativt problemlösningsbeteende och kreativitet vid idiomöversättningen gällde vissa restriktioner angående hjälpmedelsanvändning. En större allmän svensk-tysk ordbok (*Stora svensk-tyska ordboken, 1989*) ställdes till förfogande, däremot var det inte tillåtet att använda sig av internet. Inga anteckningar fick göras på papper, utan all översättning skulle ske direkt i datorn. Ingen egentlig tidsram för lösningen av de två översättningsuppgifterna gavs; deltagaren skulle inte behöva känna någon tidspress, utan fick översätta i sin egen takt, det enda villkoret var att texterna skulle översättas under ett och samma försökstillfälle. För att undvika bildandet av vissa mönster i översättningsprocessen hos deltagarna alternerades dessutom följden i översättandet av de två källtexterna A och B, dvs. hälften av deltagarna började med text A, hälften med text B.

Före försöksfasens början översatte jag text A en gång själv. Detta hjälpte mig att garantera en korrekt inställning av *Translog*, lära känna och hantera programmet och samtidigt se var översättningssvårigheterna ligger.

Som sista punkt i genomförandet av försöken följde efter avslutad översättning en kort *retrospektion* på ca 10 minuter, där jag försökte att få försökspersonen att minnas och uttrycka sina överväganden kring valet av strategier vid översättningen av de källtextpartierna där idiom förekommer. Denna verbalisering av deltagarens tankar och tillvägagångssätt vid översättningen tjänade som ytterligare information i tolkningen av data från loggfilerna. Retrospektionen spelades in på diktafon och transkriberades därefter för att underlätta användandet i analysen. I nästa avsnitt skall datainsamlingsmetoderna presenteras i sitt vetenskapliga sammanhang.

3.4 Datainsamlingsmetoder

3.4.1 Typer av datainsamlingsmetoder

Krings skiljer mellan två olika grundtyper av tillvägagångssätt vid datainsamling inom översättningsprocessforskning: s.k. *Offline-Verfahren* och *Online-Verfahren* (Krings 2005:348), beroende på om data insamlas efter att översättningsprocessen är avslutad eller samtidigt som den pågår. Dessa två förfarandetyper kan återigen uppdelas i två olika metodgrupper vardera: offline-grenen består av *produktanalyser* och av *verbala data*, online-grenen utgörs av *beteendeobservation* och återigen *verbala data*. Englund Dimitrova (2005a:66) inkluderar i sin klassificering av metoderna vid översättningsprocessforskning inte bara *när* data samlas in utan även *hur* insamlingen sker, nämligen genom kriteriet *introspektiv* resp. *icke-introspektiv metod*.

Metoderna jag använde mig av i föreliggande studie utgjorde en metodkombination av ett icke-introspektivt online-förfarande, beteendeobservation i form av översättning i ett skrivloggningsprogram, och två offline-förfaranden, varav ett som eliciterade verbala data genom retrospektion och därmed gäller som introspektiv metod och en icke-introspektiv metod i form av produktanalys av informanternas måltexter. Fördelen med en sådan metodkombination är att de olika sorters data kompletterar varandra och på så vis kan täcka ett större antal olika fenomen som hör till översättningsprocessen.

3.4.1.1 Beteendeobservation med skrivloggningsprogrammet *Translog*

Williams och Chesterman (2002:62) kallar beteendeobservation som underkategori av ett empiriskt tillvägagångssätt ”naturalistic”, vilket innebär att beteendet som skall studeras får ske i en naturlig miljö, där forskaren så långt det går enbart observerar händelserna utifrån, och de nämner *Translog*-metoden som ett bra exempel på observation. Ett sådant tillvägagångssätt kan därför ha hög s.k. *ekologisk validitet* (Göpferich 2007:5).⁷

Det första steget i datainsamlingen utgjordes alltså av beteendeobservation med hjälp av ett skrivloggprogram, i föreliggande fall ett av Arnt Lykke Jakobsen och Lasse Schou vid Copenhagen Business School utvecklat system med namnet *Translog*⁸ (Jakobsen 2006; Krings 2005:350; Williams och Chesterman 2002:62-63 eller se www.translog.dk). *Translog* är en mjukvara gjord för att dokumentera produktionen och skrivprocessen av en översättning (eller annan text) in i minsta detalj: varenda aktion på tangentbordet, även operationer som ”radera” eller ”musklick”, registreras och lagras med exakta tidsuppgifter, vilket gör programvaran idealisk för insamling av översättningsprocessdata. Testpersoner kan översätta sina texter med *Translog*-programmet i bakgrunden utan att på något vis störas av detta (Krings 2005:350). Att använda *Translog* är för undersökningsdeltagaren jämförbart med att hantera ett enklare ordbehandlingsprogram eller ett översättningsminne, där källtexten syns i ett fält i övre bildskärmsdelen och deltagaren skriver in sin översättning i ett fält nedanför, jfr bild 1 nedan.

Bild 1. Datorskärmen under pågående översättning i *Translog*-programmet

Bild 1. Datorskärmen under pågående översättning i *Translog*-programmet (min egen testöversättning av text A).

⁷ I föreliggande studie kan den ekologiska validiteten betraktas som hög vad gäller själva uppgiften och utformningen av försöken i allmänhet, den är dock inte särskilt hög med tanke på Göpferichs krav på översättningsvillkor som i möjligaste mån motsvarar en yrkesarbetande översättares villkor på sin arbetsplats, vilket t.ex. inbegriper tillgång till olika elektroniska hjälpmedel som översättningsminnen, databanker eller internet.

⁸ Ett stort tack riktas till Arnt Lykke Jakobsen och Lasse Schou för tillgång till *Translog*-programmet i arbetet med föreliggande undersökning!

En stor fördel med *Translog*-förfarandet är att denna datainsamlingsmetod ger både rent textuella data, alltså de färdiga översättningarna, och samtidigt information angående testpersonernas översättningsbeteende⁹ sådant det avspeglas i skrivprocessen, upptecknad i linjär form med hjälp av särskilda symboler i s.k. *loggfiler*. Som hjälpmedel i analysen av skrivprocessen finns dessutom en återgivningsfunktion (s.k. *replay*) som möjliggör att spela upp den översatta texten i exakt den hastigheten, de sekvenser och med de pauser som översättaren arbetade med under översättandet; man kan dessutom välja att stoppa uppspelningen när som helst, att spela upp särskilda passager så ofta man behöver eller förändra hastigheten i vilken texten spelas upp. Även många fler aspekter som inte ingår i denna undersökning kan studeras med hjälp av *Translog*, t.ex. effektiviteten i en användares textproduktion. Ytterligare en viktig punkt är att programmet för akademiska ändamål tillhandahålls gratis.

3.4.1.2 Excerpering genom produktanalys

Som framgår av avsnittet ovan genererar *Translog*-metoden alltså två olika sorters data: översättningsproduktdata och översättningsprocessdata angående skrivprocessen. I ett andra steg i datainsamlingen gjordes därför först en excerpering av översättningsmotsvarigheter ur de färdiga översättningarna, vilket betyder att jag jämförde källtexten med var och en av de sex olika översättningarna i sin vanliga textform, dvs. utan informationen från loggfilerna, försökte hitta de förekommande fasta frasernas översättningsmotsvarighet och sammanställde dem.

Enbart detta material skulle dock inte tillåtit att i den efterföljande dataanalysen dra några produktiva slutsatser angående själva översättningsprocessen.

Englund Dimitrova betonar:

Ett närmare studium av själva översättningsprocessen är naturligtvis inte möjligt genom att enbart använda sig av textmaterial. Det blir istället nödvändigt för forskaren att på något sätt dokumentera processen, och det använda materialet kommer då att vara eliciterat, dvs. framställt speciellt för forskningsändamål. (Englund Dimitrova 1993:39-40)

Även Krings menar att “rena produktdata utan tvekan utgör den opålitligaste och minst utsagokraftiga källan för analysen av översättningsprocessen” (Krings 2005:348; min egen översättning).

En bättre källa för att komma åt översättningsprocessen utgjorde därför processdata. Dels bestod dessa av skrivprocessdata från den lineära representationen av loggfilerna, där alla översättningsmotsvarigheter, även de provisoriska ekvivalenterna, kunde utläsas, samt ytterligare *Translog*-data. I bild 2 nedan syns en del av en linjär representation av en loggfil (min egen testöversättning av text A). *Provisoriska ekvivalenter* definieras här som alla skriftliga översättningsmotsvarigheter för källspråksfraser som inte förekommer i den slutliga versionen av en testpersons översättning. Eftersom dessa dock ofta inte skrivs ner i fullständig form ingår ett starkt inslag av tolkning i deras utvärdering. Följande kriterier gällde för fullständiga eller påbörjade provisoriska ekvivalenter: i uppställningen (tabell II i appendix) har enbart tagits med översättningsvarianter av de fasta fraserna själva, inte av den språkliga kontexten. Undantag har gjorts där det med viss säkerhet framgår av kontexten hur källtextfrasen skulle översättas. Bara påbörjade varianter som med viss säkerhet kunde identifieras som sådana har tagits med i uppställningen. Antalet översättningsvarianter kan vara fler än antalet strategier, eftersom en och samma strategi kan ha olika textuella manifestationer, särskilt strategi 3, 5 och 6, men även till viss grad 1 och 2 (se avsnitt 3.5 för de olika strategityperna), beroende på existerande frasers variation.

⁹ Se även Williams och Chestermans (2002:52-53) stycke angående processmodeller.

3.4.1.3 Retrospektion

Det tredje steget i datainsamlingen bildades av retrospektion. Angående retrospektion har ibland den tidsförskjutning som uppstår mellan handling respektive process och verbalisering, även vid verbalisering omedelbart efter avslutad översättningshandling (Krings 1986:64) som använts i föreliggande studie, kritiserats. Problemet består i att översättaren behöver hämta den relevanta informationen ur långtidsminnet, vilket alltid innebär en form av ”nykodning” (Krings 1986:67) av denna information, som kan innehålla viss selektion, tolkning eller elaboration (Krings 1986:67 som åberopar Norman & Rumelhart 1975), dvs. informationen från långtidsminnet filtreras och monitoriseras när den skall tas fram och verbaliseras. Detta kan naturligtvis påverka en studies validitet negativt, vilket behöver beaktas i dataanalysen.

Retrospektiva verbaliseringar kan ge viss information avseende olika översättningsproblem, -strategier och -motsvarigheter, möjligtvis även kring testpersonernas skäl till vissa val i grova drag. Tidsförskjutningen och den därav resulterande nykodningen av information angående översättningsprocessen för dock med sig att det inte heller med denna metod går att utvinna data *på en mera detaljerad nivå* avseende de enstaka *elementen* av översättningsstrategier, dvs. de ingående *mentala processerna* (som det t.ex. gör med hjälp av TA-metodiken, se Lörcher 2004:295).¹⁰ De olika försökspersonernas motiveringar av sina definitiva val av strategier eller förklaringar till varför de förkastade vissa provisoriska eller bara påbörjade varianter framgår av tabell III i appendix.

Studiens analyserbara material bildades därmed av ett antal översättningsmotsvarigheter, skriftliga översättningsprocessdata från *Translog*-programmet, och verbala data från retrospektionen beträffande varje idiomöversättningsenhet.

3.5 Dataanalysmetoder

Analysen av materialet genomfördes med hjälp av en textbaserad, mera systematisk metod och genom en kvalitativ-hermeneutisk tolkning.

Den textanalytiska metoden utgick från Bakers utökade strategiuppsättning som beskrivits i teoridelen (avsnitt 2.2.3) med syfte att fastställa vilka översättningsstrategier varje testperson använde sig av i varje enskilt översättningstillfälle av ett idiomatiskt eller annat fast uttryck.

Bakers strategier (Baker 1992:71-78) med *modifikation* (i min översättning) är alltså följande:

1. användning av idiom/fras med liknande betydelse och form
2. användning av idiom/fras med liknande betydelse men olik form
3. översättning genom parafrasering
4. översättning genom utelämnande
5. ordagrann översättning
6. skapande av egen motsvarighet

Bakers egen femte strategi *kompensation* antogs vara svårtillämpad i föreliggande studie och uteslöts. Att med säkerhet urskilja om det vid en viss fast fras som dyker upp på ett oväntat ställe i en

¹⁰ Möjligen motsvarar dock några få av Lörchers strategielement-kategorier vissa typer av mina data: provisoriska översättningsmotsvarigheter från loggfilerna skulle kunna anses vara VPL: "Vorläufige Problemlösung" eller CHECK: "Testen von (vorläufigen) Problemlösungen"; förklaringar i retrospektionen motsvarar ev. [TS]_k: "Kommentieren von Textsegmenten" (Lörcher 2004: 296-297).

informants måltext handlar om kompensation av idiomicitet i källtexten eller om infogande av ett nytt idiom utan motsvarighet i källtexten går bara att fastställa om sådan information framgår ur materialet från retrospektionen.

Rent praktiskt utgick jag i textanalysen i ett första steg från de enstaka källtextfraserna och existerade de motsvarande översättningsenheterna, samt fastställde översättningsstrategi i varje tillfälle. Därefter undersöktes loggfilerna på liknande sätt angående olika provisoriska och sedan förkastade översättningsekvivalenter av de enstaka källtextfraserna. Slutligen gjordes detsamma med de transkriberade verbaliseringarna.

Det av textanalysen resulterande materialet *systematiserades* i ett andra steg genom skapandet av en uppställning per testperson av samtliga idiomatiska uttryck i källtexten, deras motsvarigheter i måltexten och den av testpersonen slutligen använda strategin (tabell I i appendix), och av en annan uppställning (tabell 3 i resultatdelen) som utgår från varje källspråksidiom och visar vilka strategier som sammanlagt har använts för att översätta det enstaka idiomet sett på det totala materialet (alla testpersoner). Likaså har uppställningar för varje persons olika provisoriska översättningsmotsvarigheter till varje enstaka fasta fras i källtexten och respektive idiomöversättningsstrategier gjorts, både utifrån loggfilerna och från retrospektionen (tabeller II och III i appendix). Dessa uppställningar gör det t.ex. möjligt att se om det finns markanta likheter eller skillnader i valet av översättningsstrategier de enskilda testpersonerna eller de två grupperna emellan, eller också vilket idiom som översattes med särskilt många olika strategier, m.m.

För att ta fasta på översättningsprocessen kompletterades den rent textanalytiska nivån i undersökningen sedan med utvärderingen av försökspersonernas funderingar kring sina översättningsval från retrospektionen, samt genom vissa jämförelser av slutliga översättningsmotsvarigheter och -strategier, provisoriska ekvivalenter och verbaliseringar.

Denna tolkning användes i första hand för att försöka åskådliggöra *vägarna till den slutgiltiga översättningslösningen*, t.ex. varför vissa val och bedömningar gjordes. Slutligen gällde det även att undersöka om det fanns evidens för en viss korrelation mellan valet av specifika översättningsstrategier och de två deltagargrupperna, och att relatera resultaten till i teoridelen beskrivna forskningsbakgrund kring översättningsförmåga och översättarkompetens.

3.6 Diskussion av metodiken, problematik

Jag är medveten om att användningen av en redan existerande strategiuppställning som Bakers – även med modifikation – i ett arbete med en generellt sett deskriptiv-induktiv ansats är problematisk. Att fastlägga dessa strategier som enda analyskategorier tillåter inte heller, som redan påpekat ovan, någon mera detaljerad insyn i de mentala processerna som pågår vid översättning. Det eventuellt mera intressanta – och naturligtvis verkligen induktiva – tillvägagångssättet att inte utgå från i förväg fastlagda strategier vid översättning av idiom som analysverktyg, utan att som Lørscher (1991) under analysens gång försöka härleda och rekonstruera de strategier som testpersonerna använder genom att tolka vissa data som iakttagbara indikatorer för annars icke-iakttagbara översättningsstrategier (Lørscher 2004:296) hade dock krävt verbala data som eliciterats genom ett onlineförfarande som t.ex. Think Aloud-metodiken, och dessutom mera ingående kunskaper inom den kognitivistiska (översättnings)forskningen. Av samma problematik berörs även, som sagt ovan i avsnitt 2.2.3, varför jag valt att inte undersöka kopplingen mellan översättningsproblem och översättningsstrategi (dvs. problemlösning).

4 Resultat

4.1 Använda översättningsstrategier

4.1.1 Textuella data från översättningsprodukten

Nedan presenteras först i tabell 2 de enstaka översättningsenheterna och tillhörande motsvarigheterna som erhållits genom den produktbaserade datainsamlingsmetoden (avsnitt 3.4.1.2) i sin omedelbara språkliga kontext. Ur tabell I i appendix framgår dessutom varje enstaka undersökningsdeltagares slutliga översättningsmotsvarighet av varje källspråklig fras. Därefter visas i tabell 3 resultaten av den textbaserade analysen av de färdiga översättningsprodukten (avsnitt 3.5) i form av en uppställning av alla slutliga översättningsstrategier, baserade på Bakers utökade strategiuppställning, per källspråksfras. Återigen i tabell I i appendix finns varje undersökningsdeltagares slutligen använda översättningsstrategi för varje källspråksfras. Tabell 4 visar vid hur många översättningstillfällen de enstaka strategierna användes, både sett på alla deltagare och sett på de två deltagargrupperna.

Tabell 2. Slutliga översättningsmotsvarigheter (alla försökspersoner), per källspråksfras

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Definitiva översättningsmotsvarigheter
A1	är det lätt att bli hästbiten	<ul style="list-style-type: none"> - ist es leicht, <i>einen Pferdekuss (...)</i> zu bekommen (IPÖ) - <i>wird man schnell zum Pferdenarr</i> (IPÖ) - Es ist leicht, (...) <i>zum Pferdenarr zu werden</i> (IPÖ) - kann man sich (...) <i>in Pferde vernarren</i> (PÖ) - [utelämnande] (PÖ) - kann man (...) <i>ein Pferdenarr werden</i> (PÖ)
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<ul style="list-style-type: none"> - <i>gehen</i> Kultur und Sehenswürdigkeiten <i>Hand in Hand</i> (4 = 3 IPÖ, 1 PÖ) - hat <i>sowohl</i> Sehenswürdigkeiten <i>als auch</i> viel Kultur zu bieten (PÖ) - bietet ebenfalls kulturelle Erlebnisse und zahlreiche Sehenswürdigkeiten (PÖ)
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	<ul style="list-style-type: none"> - <i>liegt</i> der ganze Utvandarleden <i>dir zu Füßen</i> (IPÖ) - <i>liegen dir</i> sämtliche Wanderwege <i>vor den Füßen</i> (IPÖ) - denn der gesamte Utvandarleden, der Weg, auf dem sich viele Schweden im letzten Jahrhundert zu den Häfen und dann nach Amerika aufmachten, <i>liegt Ihnen zu Füßen</i> (IPÖ) - <i>liegt einem</i> der gesamte Utvandarleden <i>zu Füßen</i> (PÖ) - während Wanderer den Ausblick auf die Landschaft rechts und links des Wanderwegs „Utvandarleden“ geniessen können (PÖ) - <i>liegt Ihnen</i> der Wanderweg Utvandarleden, von Wilhelm Moberg in seinem gleichnamigen Buch beschrieben, <i>zu Füßen</i> (PÖ)
A4	Det är alltid något på gång	<ul style="list-style-type: none"> - <i>ist</i> immer <i>etwas los</i> (4 = 2 IPÖ, 2 PÖ)) - <i>Es gibt</i> immer <i>etwas zu erleben</i> (IPÖ) - <i>bietet</i> stets <i>neue Abenteuer und Erlebnisse</i> (PÖ)
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<ul style="list-style-type: none"> - Die gemütliche Stimmung <i>ist im Preis mit inbegriffen</i> (IPÖ) - die gemütliche Stimmung <i>inklusive</i> (IPÖ) - <i>Aber auch</i> Ruhe und Gemütlichkeit <i>sind zu finden</i> (IPÖ) - Und die gemütliche Stimmung <i>gibt's gratis dazu</i> (PÖ) - <i>Dazu kommt</i> die gemütliche, entspannende Atmosphäre (PÖ) - Die gemütliche Stimmung <i>ist selbstverständlich</i> (PÖ)
A6	lever handelstraditionen som bara den	<ul style="list-style-type: none"> - <i>lebt</i> die Handelstradition <i>auf</i> (IPÖ) - <i>lebt</i> eine Handelstradition, <i>die es nur hier gibt</i> (IPÖ) - <i>gibt es</i> eine <i>ausgeprägte</i> Handelstradition, die <i>auch in unseren Tagen weiterlebt</i>

		(IPÖ) - kann man <i>echte</i> Handelstradition erleben (PÖ) - kann <i>auf eine lange</i> Handelstradition <i>zurückblicken</i> (PÖ) - <i>hat eine starke</i> Handelstradition (PÖ)
A7	har du kommit hem	- <i>bist du hier vollkommen richtig</i> (IPÖ) - <i>bist du hier richtig</i> (IPÖ) - <i>haben Sie bei uns einen Platz gefunden, an dem Sie beidem fröhen können</i> (IPÖ) - <i>ist man hier genau richtig</i> (PÖ) - <i>kommen hier auf ihre Rechnung</i> (PÖ) - <i>sind Sie hier an der richtigen Stelle</i> (PÖ)
B8	Vi är många som blir varma i blicken	- Viele von uns <i>bekommen Tränen in den Augen</i> (IPÖ) - Vielen <i>wird warm ums Herz</i> (IPÖ) - Vielen von uns <i>wird es richtig warm ums Herz</i> (IPÖ) - Vielen von uns <i>wird warm ums Herz</i> (PÖ) - Besucher (...) <i>sind schon vom Anblick dieser reizvollen „Perle der Ostsee“ entzückt</i> (PÖ) - Vielen von uns <i>wird es warm ums Herz</i> (PÖ)
B9	Lever (...) bekvämt sida vid sida	- <i>leben (...) friedlich zusammen</i> (IPÖ) - <i>leben (...) Seite an Seite</i> (IPÖ) - <i>leben (...) in perfekter Harmonie Seite an Seite</i> (IPÖ) - <i>trifft innovatives Design und Hightech auf die 700 Jahre alte Stadtmauer</i> (PÖ) - <i>Innerhalb ihrer 700 Jahre alten Stadtmauer beherbergt die Stadt aber auch Läden und Firmen für modernes, innovatives Design und fortgeschrittene Technik</i> (PÖ) - <i>leben modernstes Design und innovative Technik einträchtig Seite an Seite mit der mehr als 700 Jahre alten Ringmauer</i> (PÖ)
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	- Aber wie kannst du <i>auf ihre Fährte kommen</i> (IPÖ) - Aber wie sollst du denen <i>auf die Spur kommen</i> (IPÖ) - Aber wie <i>kommt man</i> diesen vergrabenen Reichtümern <i>auf die Spur</i> (IPÖ) - Aber wie können Sie diesen Schätzen <i>auf die Spur kommen</i> (PÖ) - <i>Wollen Sie auf Schatzsuche gehen</i> (PÖ) - Aber wie <i>kommt man ihnen auf die Spur</i> (PÖ)
B11	utforska på egen hand	- <i>selbst erkunden</i> (IPÖ) - <i>eigenständig erforschen</i> (PÖ) - <i>auf eigene Faust</i> (3 = 2 IPÖ, 1 PÖ) <i>auskundschaften, erforschen, erleben</i> - zur <i>selbständigen Erforschung</i> (PÖ)
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	- Falls du <i>dich extrem fein machen</i> möchtest (IPÖ) - Wenn du dich <i>fein machen</i> willst (IPÖ) - <i>Lust auf Pumps</i> (IPÖ) - Will man <i>sich komplett neu einkleiden</i> (PÖ) - Hier haben Sie Gelegenheit zu (... und) <i>Kostümbällen</i> (PÖ) - Wenn Sie sich einmal <i>totschick anziehen</i> (...) [möchten] (PÖ)
B13	och [vill du] festa loss på champagne	- und [falls du] mit Champagner <i>anstossen</i> willst (IPÖ) - und <i>in Saus und Braus feiern</i> (IPÖ) - und [<i>Lust auf</i>] <i>Champagner</i> (IPÖ) - oder [will man] <i>den Champagner fließen lassen</i> (PÖ) - [Gelegenheit zu] <i>Champagnerfesten</i> (PÖ) - und mit Champagner <i>feiern</i> möchten (PÖ)
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	- da dann (...) <i>kommt und ihren Glanz verbreitet</i> (IPÖ) - Da <i>kommen</i> (...) und <i>verbreiten ihren Glanz</i> dort (IPÖ) - in der viele Stockholmer (...) nach Visby reisen, um dort den Sommer zu feiern und der Großstadt zu entfliehen (utelämnande) (IPÖ) - Da <i>kommen</i> (...) und <i>verbreiten</i> dort <i>ihren Glanz</i> (PÖ) - Dann <i>verbringt nämlich die „Jeunesse d'orée“</i> der schwedischen Hauptstadt ihren Urlaub in Visby (PÖ) - Da <i>kommt</i> (...) und <i>verbreitet ihren Glanz</i> (PÖ)

Tabell 2. Slutliga översättningsmotsvarigheter (alla försökspersoner), per källspråksfras.

Kommentar till tabell 2:

- Fraserna 1-7 är hämtade ur källtext A (Tingsryd); fraserna 8-14 är hämtade ur källtext B (Gotland)
- Liknande, men inte helt överensstämmande varianter är uppförda särskilt (*types*)
- Helt identiska varianter är uppförda en gång med uppgift om antalet förekomster (*tokens*) i parenteser
- Långa partier mellan två frasdelar har utelämnats och markerats med parenteser
- I vissa fall har syntaktiskt viktiga delar av en längre sammanhängande mening för tydlighetens skull upprepats och markerats med hakparantes
- Vissa, mera omskrivande lösningar har uppförts med större språklig kontext
- Översättningsmotsvarigheterna har uppförts så att de första tre motsvarigheterna tillhör de icke-professionella översättarna och har markerats med IPÖ, de tre följande motsvarigheterna är de professionella översättarna och har markerats med PÖ.

Tabell 3. Slutliga översättningsstrategier och antal, per källspråksfras

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Samtliga översättningsstrategier, antal gånger i parentes
A1	är det lätt att bli hästbiten	parafrasering (5); utelämnande (1)
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	fras med liknande betydelse och form (4); parafrasering (1); utelämnande (1)
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	fras med liknande betydelse och form (5); parafrasering (1)
A4	Det är alltid något på gång	fras med liknande betydelse men olik form (4); parafrasering (2)
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	parafrasering (6)
A6	lever handelstraditionen som bara den	parafrasering (6)
A7	har du kommit hem	parafrasering (5); fras med liknande betydelse men olik form (1)
B8	Vi är många som blir varma i blicken	fras med liknande betydelse men olik form (5); parafrasering (1)
B9	Lever (...) bekvämt sida vid sida	fras med liknande betydelse och form (3); parafrasering (3)
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	fras med liknande betydelse och form (5); parafrasering (1)
B11	utforska på egen hand	fras med liknande betydelse och form (3); parafrasering (3)
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	parafrasering (6)
B13	och [vill du] festa loss på champagne	parafrasering (5); liknande betydelse men olik form (1)
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	fras med liknande betydelse och form (4); parafrasering (1); utelämnande (1)

Tabell 3. Slutliga översättningsstrategier och antal, per källspråksfras.

Kommentar till tabell 3:

- Grammatiska konstruktioner, ej överfört använda konkreta fraser eller stående begrepp som tyska översättning motsvarigheter till svenska fasta fraser tolkas här, beroende på definitionen av de fasta fraser som undersöks med Bakers modell, som parafrasering.

- Vid vissa översättningsmotsvarigheter kan det diskuteras om de ska anses vara existerande variationer av en fras, och förfarandet som använts då kan räknas som strategi 1 eller 2, eller om det snarare handlar om skapande av egen motsvarighet (strategi 6), som t.ex. vid översättningen av frasen A3 *ligger för dina fötter*. Jag har då orienterat mig på de kriterier som jag ställde upp för strategi 6 i avsnitt 2.2.3. Angående fras A3 se resultatdiskussionen nedan.

Tabell 4. Antal använda översättningsstrategier, per deltagarkategori

	IPÖ		PÖ	
Strategi	Antal gånger		Antal gånger	
1 - fras med liknande betydelse och form	15	varav A2:3, A3:3, B9:2, B10:3, B11:2, B14:2	9	varav A2:1, A3:2, B9:1, B10:2, B11:1, B14:2
2 - fras med liknande betydelse men olik form	6	varav A4:2, B8:3, B13:1	5	varav A4:2, A7:1, B8:2
3 - parafrasering	20	varav A1:3, A4:1, A5:3, A6:3, A7:3, B9:1, B11:1, B12:3, B13:2	26	varav A1:2, A2:1, A3:1, A4:1, A5:3, A6:3, A7:2, B8:1, B9:2, B10:1, B11:2, B12:3, B13:3, B14:1
4 - utelämnande	1	B14	2	varav A1:1, A2:1
5 - ordagrann översättning	–		–	
6 - skapande av egen motsvarighet	–		–	
	42		42	

Tabell 4. Antal använda översättningsstrategier, per deltagarkategori.

Ur tabell 3 och 4 ovan framgår tydligt att – sett på alla deltagare – strategi 3, strategi 1 och strategi 2 är de med marginal mest frekventa, i den ordningen. Av totalt 84 översättningstillfällen (6 deltagare gånger 14 fraser) har försökspersonerna alltså vid 46 tillfällen valt att parafrasera källspråksfrasen, vid 24 tillfällen att översätta med en fras med liknande betydelse och form och vid 11 tillfällen att använda sig av en fras med liknande betydelse men olik form. Enbart vid tre översättningstillfällen, i fras A1, A2 och B14, förekommer utelämnande (strategi 4). Undersöker man *strategifördelningen i de två*

deltagargrupperna visar sig tydliga skillnader: yrkesöversättarna använde sig oftare (26 översättningstillfällen) av parafrasering än lekmännen (20 tillfällen), medan översättning med fras med liknande betydelse och form uppträdde nästan dubbelt så många gånger (15) hos lekmännen än hos yrkesöversättarna (9). Dessutom syns hos översättarna en mycket stark dominans av parafrasering över de andra strategierna, medan strategifördelningen är något jämnare i gruppen utan översättningserfarenhet. Dessa resultat verkar peka åt samma håll som det som Lörcher kom fram till i sin studie med TAPs från 1991, där det inte fanns några signifikanta skillnader i de mentala processerna hos hans två testgrupper, men däremot olikheter angående fördelningen och frekvensen av strategityperna.

Tittar man närmare på de ovan angivna översättningsmotsvarigheterna (tabell 2) och de respektive strategierna (tabeller 3 och 4), ser man först och främst att de källspråksfraserna som har en existerande ekvivalent i tyskan (A2, A3, B9, B10, B11, och B14) även till största del har översatts med den direkt motsvarande tyska frasen (strategi 1) eller åtminstone med en variant av den. Fraserna A1, A4, och B8 uppvisar en hög andel av strategi 2, översättning med fras med liknande betydelse men olik form. Även fras A4 *alltid ngt på gång*, vars direkta tyska idiomatiska ekvivalent mest motsvarar den svenska på ett formellt plan men skiljer sig betydelse- och stilmässigt något från den, översattes av 4 av 6 personer med en annan, mycket frekvent tysk fast fras, medan bara två personer valde att parafrasera den. Dessa iakttagelser kan ses som en bekräftelse av en (omedveten) tendens till att översätta fasta fraser med en fraseologisk ekvivalent, dock inte, som i Fernando och Flavells ovan (avsn. 2.2.3) citerade utsaga, till varje pris: i föreliggande material förekommer praktiskt taget inga direkt opassande val av frasmotsvarigheter, och textsorten turistinformation brukar faktiskt både på svenska och på tyska innehålla en hel del fraseologiska uttryck. Fastän de yrkesverksamma översättarna överlag var försiktigare i användningen av direkta idiomatiska motsvarigheter än lekmännen kan den totalt sett rätt flitiga användningen av någon slags målspråklig fast fras med liknande betydelse möjligen tyda på att testpersonerna ansåg att idiomatiskt språkbruk generellt är ungefär lika lämpligt i denna textsort (eller i de specifika texterna i föreliggande studie) på tyska som på svenska. Det märks även att i de fallen där det inte existerar någon tysk fast fras med liknande betydelse och likande eller olik form, eller en sådan inte ansågs passa i den tyska texten, den svenska frasen ändå gärna översattes med någon form av konstruktion med fraskaraktär (t.ex. A7 *bist du hier vollkommen richtig/an der richtigen Stelle*, eller B9 *leben friedlich zusammen*).

I materialet finns inga målspråkliga ekvivalenter som utan all tvivel kan sägas ha tillkommit med hjälp av de två tillägsstrategierna 5 (ordagrann översättning) eller 6 (skapande av egen motsvarighet), varken i yrkesöversättargruppen eller i deltagargruppen utan översättningserfarenhet. Det förekommer dock några få fall av omvandlingar av konventionaliserade målspråkliga fraser i form av syntaktiska förändringar, som t.ex. fras B10 *auf ihre Fahrt kommen* i stället för *ihnen auf die Fahrt kommen* eller A3 *liegen dir vor den Füßen* i stället för *liegen dir zu Füßen*. Sistnämnda motsvarighet skulle kanske kunna räknas som interferens från den svenska frasens form. Eftersom sådana avvikelser från den målspråkliga frasprototypen dock kan vara svåra att skilja från existerande variationer i målspråket (möjligen i talat språk) och de inte tillräckligt tydligt motsvarar kriterierna som ställdes upp för strategi 6 i avsnitt 2.2.3, har de i uppställningen inte räknats som undersökningsdeltagarnas egna motsvarigheter.

Några intressanta upptäckter kan göras om man går igenom varje översättningsenhet för sig (tabell 2). Exempelvis översatte samtliga fyra deltagare som använde sig av ett liknande målspråkligt uttryck fras nr 1 med samma bild (*Pferdenarr/sich in Pferde vernarren*). Vidare kan fastställas att olika svenska fraser som helt och hållet saknar en motsvarande tysk fras inte nödvändigtvis hanteras på samma sätt:

fras A5 t.ex. översattes med helt olika lösningar, medan 5 av 6 försökspersoner valde samma eller liknande ekvivalenter för fras A7, även om dessa båda fraser gissningsvis är ungefär lika frekventa i svenskt språkbruk. Det visar sig även att fraser som A6 och B12, som till dels var okända för försökspersonerna och uppfattades som svåra att förstå (se avsn. 4.2.2), resulterade i en del feltolkningar i båda grupperna (se tabellerna här ovan och i appendix, tabeller I och III, för detaljer). Vid källspråksfras B12 handlar det mest sannolikt om uttrycksmässig variation, kanske även en ad hoc-bildning av källtextens författare. Vid översättningen av fras B8 till tyska syns att 4 av 6 undersökingsdeltagare övertog bilden av värme i den svenska frasen, medan 2 personer associerade med bilden av blicken, vilket hänvisar till association som en aspekt som kan influera valet av målspråklig motsvarighet. Slutligen karaktäriserar en rad kreativa lösningar eller stark parafrasering och utelämnande översättningen av fraserna A3, B10, B13 och B14 (*während Wanderer den Ausblick auf die Landschaft rechts und links des Wanderwegs „Utvandrarleden“ geniessen können; Wollen Sie auf Schatzsuche gehen?; in Saus und Braus feiern; „Jeunesse d'orée“ der schwedischen Hauptstadt; ...den Sommer zu feiern und der Großstadt zu entfliehen*), något som delvis förklaras av försökspersonernas motiveringar som framgår ur verbaliseringarna (se tabell III i appendix och avsnitt 4.2.2).

4.2 Vägen till den slutliga strategin

4.2.1 Textuella data från loggfilerna

Här vill jag gå in på data från loggfilerna som rör översättningprocessen, nämligen de provisoriska och ibland bara rudimentära översättningsekvivalenterna med respektive översättningsstrategi som undersökingsdeltagarna kom på under översättandets gång, men sedan förkastade eller omarbetade. Uppställningen av detta material har gjorts per försöksperson och återfinns i tabell II i appendix, bilaga 2.

Som syns har enbart ett relativt litet antal provisoriska översättningsmotsvarigheter av fasta fraser kunnat hittas i försökspersonernas loggfiler, varav flera stycken påbörjade sådana som ofta bara kan fastställas med hjälp av en del tolkning, vilket även medför att respektive provisoriska översättningsstrategi inte går att bestämma. Detta betyder att många av de olika motsvarigheterna som försökspersonerna övervägde och sedan tog upp i verbaliseringarna i retrospektionen (tabell III i appendix) inte manifesterade sig i *skriv*processen. Däremot förhåller det sig så att försökspersonerna för de fraser som faktiskt uppvisar skriftliga provisoriska ekvivalenter oftast även uppger svårigheter och funderingar under översättandet (t.ex. Karl, fras B9; Miriam fras A3; Daniela A2, B9; Norbert B10, B12 och Hilde A7, B9). Jämfört med skriftliga manifestationer av de fasta uttrycken var provisoriska varianter av andra språkliga enheter och hela meningar mycket mer frekventa i skrivlogg-materialet, vilket skulle kunna tyda på att de undersökta enheternas fraskaraktär (fasthet, konventionalisering) inte främjar en spontan skriftlig notering. En jämförelse mellan de slutligen använda strategierna och strategierna för tillkomsten av de provisoriska ekvivalenterna utifrån ett utvecklingsperspektiv visar även att praktiskt taget ingen av försökspersonerna ändrar strategi i loppet av översättandet; undantag är Norbert (fras A2 och B11, delvis) och Hilde (fras A7, delvis). Dessa iakttaganden innebär att det blir svårt att se någon riktig utveckling i översättningen av de fasta fraserna, och en slutsats som man nog måste dra av detta är att datainsamlingsmetoden med skrivloggning inte är idealisk för att undersöka processen vid idiomöversättning, åtminstone inte med den ansatsen som jag utgick ifrån i föreliggande studie.

Undersöker man antal och fördelning av provisoriska ekvivalenter sett på alla deltagare framträder följande bild: varje fras utom A4 och B14 uppvisar minst en (om än kanske oavslutad) provisorisk motsvarighet, men ingen fras har fler än sammanlagt fem.¹¹ Flest provisoriska ekvivalenter återfinns i B9, B11 och B12, två motsvarigheter var hittas i A2, A5 och A7, B11 och B13, men i nästan varje av dessa källspråksfraser står en och samma försöksperson för alla varianter per fras. Adele har t. ex. två stycken ekvivalenter för A5 och fyra för B12, Norbert två för B11, Hilde två stycken för A7. Detta betyder – kanske med undantag av fraserna B12 och B13 – att man inte kan utgå ifrån att fraserna med flest provisoriska ekvivalenter av alla undersökningsdeltagare upplevdes som mest svåröversatta. Däremot kan ett annat ganska tydligt mönster skönjas här – även om detta material är allt för litet för att resultatet tillåter att generaliseras – nämligen att de källspråksfraser som inte har någon fraseologisk motsvarighet i tyskan (och delvis även upplevdes som svåra att förstå eller feltolkades) uppvisar flest provisoriska ekvivalenter, och att det i de fall där det existerar en direkt tysk frasmotsvarighet oftast bara uppträder mycket få provisoriska ekvivalenter. Endast A6 *lever (...)* som bara den sticker ut ur mängden med bara en påbörjad variant, trots att frasens betydelse upplevdes som oklar eller feltolkades. När det gäller provisoriska översättningsstrategier hittar man uteslutande parafraseringar, och ingen av de två tilläggsstrategierna *ordagrann översättning* eller *skapande av egen motsvarighet* användes i någon av grupperna, inte heller vid svårförståeliga fraser utan tysk motsvarighet, utom möjligtvis vid ett tillfälle (början på ordagrann översättning av fras A1 hos Adele).

I de fallen där hos en eller flera deltagare varken finns några säkra provisoriska ekvivalenter i loggfilerna eller konkreta data angående olika lösningsansatser i verbaliseringarna kan en förklaring vara att det handlar om mycket frekventa svenska fraser som även har en välkänd motsvarighet på tyska, som t.ex. fras A2 eller A4, delvis även B14. Åtminstone en försöksperson (Miriam) har även uttryckligen påpekat att hon i fras A4 kom på den slutliga motsvarigheten direkt och inte övervägde någon annan lösning under översättandet. Detta uppgav dock även Daniela och Hilde angående andra källspråksfraser, fras B11 resp. B8.

En annan intressant punkt gäller *jämförelsen mellan försökspersonerna utan översättningserfarenhet och yrkesöversättarna*. Antalsmässigt ligger de två grupperna jämnt: deltagarna utan översättningserfarenhet producerade sammanlagt 13 stycken provisoriska ekvivalenter, de professionella översättarna 12 stycken. Det visar sig däremot en påtaglig skillnad mellan grupperna angående varianternas fullständighet: medan det hos lekmännen ofta handlar om oavslutade frasöversättningar (undantag Adele) producerade översättarna praktiskt taget bara färdiga provisoriska ekvivalenter. Hos de icke-professionella översättarna kan man dessutom skönja ansatser till ordagrann översättning (t.ex. Miriam, fras A3, Adele, fras A1).

4.2.2 Verbala data från retrospektionerna

Även de insamlade verbala data angående översättningsenheter och strategier ger insyn i vissa aspekter av översättningsprocessen. De har sammanställts per försöksperson och visas på grund av sitt stora omfång i tabell III i appendix. Tabellen redogör för vilka översättningsmotsvarigheter försökspersonerna själva säger att de slutligen bestämde sig för (vilket inte alltid behöver överensstämma med vilka de verkligen valde) och respektive översättningsstrategi, för vilka ytterligare ekvivalenter de tänkte på samt för motiveringarna som försökspersonerna gav för sina

¹¹I föreliggande utvärdering har endast räknats med provisoriska ekvivalenter av själva fasta frasen, inte av frasens språkliga kontext.

slutliga val eller förkastandet av provisoriska varianter och för sina funderingar och överväganden under översättandet.

Rent allmänt uttryckte försökspersonerna att förståelsen av för dem obekanta idiom och valet av motsvarighet vid översättningen skedde med hjälp av kontexten. Både de professionella och icke-professionella översättarna försökte att ta hänsyn till textsorten och stilen, om än i olika grad.

Materialet från retrospektionen tydliggör en förvånansvärd oenighet hos undersökningsdeltagarna (se tabell III i appendix) kring den exakta betydelsen, stilvärdet och användbarheten av några av de direkta tyska idiomatiska motsvarigheterna, som t. ex. till fras A2, A3 eller B8 – och därmed även angående faran att råka ut för falska vänner, att inte träffa rätt stilnivå eller missa textfunktionen – vilket verkar utgöra ett viktigt skäl till den större spridningen av olika översättningsstrategier eller -motsvarigheter vid just dessa fasta fraser. Yrkesöversättarna formulerade i retrospektionen i allmänhet fler funderingar kring enstaka frasers exakta betydelseomfång (t.ex. Daniela, A2 *Hand in Hand* och B9 *Seite an Seite*, Norbert, A3 *zu jmds. Füßen liegen* eller Hilde, B11 *auf eigene Faust*) än försökspersonerna utan översättningsutbildning eller -erfarenhet; de inkluderade dessutom i högre grad målgruppen och måltextens stil (se t.ex. Hilde) och funktion (se t.ex. Daniela, Norbert) i sitt resonemang. Detta stämmer mycket väl överens med Krings undersökningsresultat från 1986 och 1988, bl.a. angående graden av problematisering av textpassager (se ovan i avsnitt 2.1.2). Ett undantag bland lekmännen i detta avseende är kanske Adele; hon är också en av få som konkret uttrycker om hon vid översättandet direkt uppfattade ett visst uttryck som fast fras eller ej. Yrkesöversättarna beaktade genomgående traditionella tyska tilltalsformer (artighetsformen *Sie*), lekmännen bara delvis: Adele påpekade i början av översättningensuppgiften själv skillnaden i tilltalsform, Miriam motiverade du-formen dock med att den tilltalar mera direkt, spontant.

Yrkesöversättarna (speciellt Daniela) betonade vikten av aktsamhet för interferenser, och svårigheten att skilja det svenska från det tyska uttrycket och att missa små betydelseskilnader togs upp. I direkt samband med detta står att yrkesöversättarna tenderar till att i högre grad än de utbildade översättarna använda sig av omskrivningar och omformuleringar. Detta må vara en försiktighetsstrategi, men även tecken på erfarenhet, att våga släppa källtexten, och visar helt i enlighet med Lörcher (2004) på ett betydelseorienterat arbetssätt och språklig variationsförmåga. I föreliggande material stod två av tre professionella översättare för den mest frekventa användningen av översättningsstrategi 3 (parafrasering), medan det bara var en av tre lekmän (Adele) som valde denna strategi ofta. Två försökspersoner, yrkesöversättaren Norbert och icke-professionella översättaren Adele, använde sig dessutom vid minst ett tillfälle var av rätt drastiska omgestaltningar av meningsstrukturer eller har i samband med detta dragit ihop två fasta fraser i rad till en bildlig omskrivning, dels av estetiska eller funktionella skäl (Norbert fras B14), dels även av mera personliga skäl (Adele, fraser B12 och B13); förklaringarna därtill framgår av tabell III i appendix. När det gäller strategi 4, utelämnande, anger Adele att hon helt enkelt tyckte att uttrycket B14 *att sprida sin glans* var för positivt för stureplansprofilerna som omtalas (och hon bygger faktiskt även på andra ställen i texten in lite egen kunskap eller egna värderingar).

Där det handlar om sådana svenska fasta fraser som överensstämmer formellt med den tyska motsvarigheten, men inte har precis samma betydelse, verkar det vara betydelsen snarare än formen som styr vid översättningen. Flera undersökningsdeltagare (t.ex. Miriam och Karl) menar i retrospektionen att de vid fras A4 *något på gång* inte i första hand kom på den tyska motsvarigheten *im Gange sein*, även om de kände till den, utan att de direkt valde andra, betydelsemässigt mera passande motsvarigheter.

Överväganden kring betydelse, både angående svenska och tyska, intog under verbaliseringarna i retrospektionen hos alla deltagare en central position, vilket återspeglar dessa övervägandens betydande roll under översättandet. Det blev även snabbt uppenbart att retrospektionen har samtalskaraktär, och förhandlingar kring ordbetydelser tog ofta mera plats än information om försökspersonernas funderingar och tankegångar under själva översättandet. Här hade jag kanske behövt vara tydligare, ställt ännu fler frågor inriktade på verbaliseringens syfte. Dessutom visar detta tydligt skillnaden mellan värdet av retrospektiv verbalisering och TA-tekniken i detta avseende: dialogen i retrospektionen kan möjligen ändra innehållet i själva verbaliseringen, jämfört med den absoluta monologen i Think Aloud-förfarandet. Problemet är att försökspersonen under själva retrospektionen gärna kommer på ytterligare sätt att översätta en fras med (så att säga spinner tanken vidare); ibland framgår det inte om personen tänkte på just denna lösning *medan* han/hon arbetade med uppgiften eller kom på den först under verbaliseringen, eller så minns försökspersonen själv inte riktigt hur det förhöll sig med denna lösning. Ytterligare ett problem med retrospektion jämfört med TAPs som metod rör *utvecklingsaspekten av själva översättningsprocessen*, dvs. det logiska och kronologiska förloppet av översättningshändelser. Försökspersonerna uttrycker överlag inte i vilken ordning de kom på de olika lösningarna (vilket kanske även är för svårt att minnas), och med endast de provisoriska ekvivalenterna och de slutliga översättningsmotsvarigheterna är det, som betonat ovan, mycket svårt att fastställa en konkret utveckling av idiomöversättningsprocessen.

En möjlighet för att utesluta osäkerheter och hjälpa undersökningsdeltagarna att minnas hade varit att antingen låta dem titta på sin färdiga översättning under verbaliseringen, eller även att använda sig av replayfunktionen i reducerad hastighet eller med pauser, vilket faktiskt ofta görs i liknande studier. Då hade däremot ett intressant fenomen som uppträdde hos några enstaka deltagare inte synliggjorts: dessa deltagare trodde sig minnas, eller framstod som helt säkra på en slutlig översättningsmotsvarighet, denna motsvarighet återfanns dock vid kontroll varken i personernas slutliga val eller i deras provisoriska ekvivalenter. Exempel på detta syns både hos lekmännen och de erfarna översättarna, t.ex. hos Adele, fras A4 (*är alltid något på gång* – rapporterad motsvarighet: *ist immer was los* – provisorisk ekvivalent: ingen – faktiskt använd slutlig motsvarighet: *es gibt immer etwas zu erleben*) och fras B10 (*komma dem på spåren* – rapporterad motsvarighet: *wie kann man sie finden* – provisorisk ekvivalent: ingen – faktiskt använd slutlig motsvarighet: *wie kommt man (...) auf die Spur*); Norbert, fras A1 (*att bli hästbiten* – rapporterad motsvarighet: *Pferdeliebhaber* – provisorisk ekvivalent: ingen – faktiskt använd slutlig motsvarighet: utelämnande av hela meningen). Möjligen har i dessa fall inverkat att dessa båda försökspersoners arbetssätt allmänt karaktäriserades av en hög andel av parafraseringar, omarbetningar och utelämnanden, och att de därför kan ha övervägt flera stycken provisoriska varianter som de inte skrev ner.

5 Diskussion och slutsatser

Resultaten som presenterats ovan kan sammanfattas med hänsyn till de tre forskningsfrågorna; detta ger samtidigt en viss uppfattning av varför översättningsprocessen vid översättning av fasta fraser från svenska till tyska bara gick att skönja antydningvist, och hur man skulle kunna undersöka frasöversättning i framtida studier.

Det har tydligt visats att översättning genom parafrasering och fras med liknade betydelse och liknande eller olik form är de tre *mest frekventa strategierna*, följda av endast en mycket liten andel utelämnanden. Tilläggsstrategierna 5 och 6 uppträdde bara ansatsvis. Att yrkesöversättarna använde sig av parafrasering i högre grad än lekmännen har tolkats som en överensstämmelse med tidigare forskning i ämnet och kan, särskilt i vissa konkreta fall, tas som indikation på översättarkompetens som den definierats i avsnitt 2.1.2. Den ändå relativt höga andelen av fraseologiska motsvarigheter i båda grupperna visar dock en allmän acceptans för idiomatiskt språkbruk i tyskan i en textsort som turistinformation.

Vad gäller *vägarna till de slutliga strategierna* som jag har försökt att studera med hjälp av data från skrivprocessen i loggfilerna och verbaliseringarna i retrospektionen har resultaten visat sig vara dels för lite fullständiga, dels för lite precisa för att verkligen tillåta att arbeta fram olika steg i processningen, t.ex. vilka val som gjordes eller beslut som togs beroende på vilka faktorer, och detta gäller vare sig man vill undersöka processen för varje enstaka frasöversättning av varje deltagare från början till slut eller översättningsprocessen i stora drag sett på alla deltagare eller med hänsyn till respektive professionalitetsgrupp. Möjligen syns ett visst deltagarövergripande mönster i data från loggfilerna som består i en korrelation mellan existens av betydelseliknande tysk frasmotsvarighet och få eller inga provisoriska ekvivalenter. Dessutom framträder en signifikant skillnad mellan yrkesöversättarna och lekmännen i fråga om de provisoriska motsvarigheternas fullständighet, vilket återigen kan anses tyda på översättarkompetens i den förstnämnda gruppen. Materialet från retrospektionen kretsar i båda deltagargrupperna till stor del kring – inte alltid överensstämmande – funderingar angående betydelse, stilvärde och funktion i de föreliggande källtexterna och översättningarna, men även här visar sig yrkesöversättargruppens erfarenhet i större medvetenhet och textproblematisering. Att en av lekmännen (Adele) angående vissa aspekter liknar de professionella deltagarna i sitt översättningsbeteende visar både att det delvis förekommer rätt stor variation i materialet mellan de enstaka försökspersonerna, inte bara mellan de två grupperna, samt att man får komma ihåg vad som sades i avsn. 2.1.2 gällande det ännu inte fullständigt klarlagda förhållandet mellan översättarkompetens och utbildning eller erfarenhet i översättning.

Slutligen kan noteras att jämförelsen mellan provisoriska ekvivalenter, motiveringarna från verbaliseringarna och de slutligen valda översättningsmotsvarigheterna i fråga om några få aspekter ändå ger vissa indikationer på de mentala processer som försiggår under översättandets gång, exempelvis där försökspersonerna uttryckligen nämner att de inte funderade över någon annan lösning än den som uppträder i översättningens slutversion och det faktiskt inte finns några provisoriska ekvivalenter i loggfilerna.

De erhållna resultaten var dels förväntade, dels inte. Problemen med själva undersökningsupplägget var jag väl medveten om (se avsn. 3.4 och 3.6), i materialet från loggfilerna hade jag dock kanske hoppats på att fler steg i översättningsprocessningen skulle manifesteras i skrivprocessen eller framträda något tydligare i verbaliseringarna. För framtida studier kring processen i översättningen av fasta fraser skulle det därför vara potentiellt mera produktivt att använda sig av Think Aloud-protokoll. Andra intressanta forskningsämnen vore att bygga in ett språkparspecifikt perspektiv i undersökningsupplägget eller att jämföra successivt och simultant tvåspråkiga försökspersoners idiomförståelse ur en kognitivistisk synvinkel.

Litteraturförteckning

- Baker, M. 1992, *In other words: a coursebook on translation*, Routledge, London.
- Burger, H.; Buhofer, A. & Sialm, A. 1982, *Handbuch der Phraseologie*, de Gruyter, Berlin.
- Burger, H. 2003, *Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen*, 2., überarb. Aufl., Schmidt, Berlin.
- Clausén, U. 2005, Om dynamik och variation i svensk fraseologi, i: *Språk och stil (1992)*.
- Denscombe, M. 2009 [*The good research guide*], *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, 2. uppl., översättning: Per Larson, Studentlitteratur, Lund.
- Duden Deutsches Universalwörterbuch* 2007, 6., überarb. und erw. Aufl., Dudenverlag, Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich.
- Englund Dimitrova, B. 1993, Metoder i empirisk forskning om översättning och tolkning, i: *Studier i modern språkvetenskap*, bd. 10, ss. 33-44.
- Englund Dimitrova, B. 1997, Translation ability and translatorial competence, i: *Translation and interpreting: A meeting between languages and cultures*, ed. B. Svane, Stockholm University.
- Englund Dimitrova, B. 2005a, *Expertise and explicitation in the translation process*, John Benjamins, Amsterdam; Philadelphia.
- Englund Dimitrova, B. 2005b, Literal translation in the translation process of professional translators, i: *New Tendencies in Translation Studies. Selected Papers from a Workshop in Göteborg 12 December 2003*, eds. K. Aijmer & C. Alvstad, Göteborg University: Department of English, ss. 29-39.
- Englund Dimitrova, B. 2006, Segmentation of the writing process in translation: experts and novices, i: *Computer Keystroke Logging: Methods and Applications*, eds. K.P.H. Sullivan & E. Lindgren, Elsevier, Amsterdam.
- Englund Dimitrova, B. 2010, Translation process, i: *Handbook of translation studies*, eds. Y. Gambier & L.v. Doorslaer, John Benjamins, Amsterdam; Philadelphia, ss. 406-411.
- Fernando, C.; Flavell, R. 1981, *On Idiom: Critical Views and Perspectives*, (Exeter Linguistic Studies 5), University of Exeter.
- Fleischer, W. 1997 [1982], *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*, 2., durchges. und erg. Aufl., Niemeyer, Tübingen.

- Gerloff, P.A. 1988, *From French to English: A look at the translation process in students, bilinguals, and professional translators*, PhD, Harvard University.
- Göpferich, S. 2008, *Translationsprozessforschung: Stand - Methoden - Perspektiven*, Gunter Narr Verlag, Tübingen.
- Heiden, T. 2005, Blick in die Black Box: Kreative Momente im Übersetzungsprozess: eine experimentelle Studie mit Translog, *Meta* 50(2), ss. 448-472.
- Holmes, J.S. 2004 (1977/1988b), The name and nature of translation studies, i: *The Translation Studies Reader*, ed. L. Venuti, Routledge, London; New York, ss. 180-192.
- Hurtado Albir, A. 2010, Competence, i: *Handbook of Translation Studies*, eds. Y. Gambier & L.v. Doorslaer, John Benjamins, Amsterdam.
- Jakobsen, A.L. 2006, Research Methods in Translation – Translog, i: *Computer Keystroke Logging: Methods and Applications*, eds. K.P.H. Sullivan & E. Lindgren, Elsevier, Oxford, ss. 95-105.
- Jakobsen, A.L.; Jensen, K.T.H. & Mees, I.M. 2007, Comparing modalities: Idioms as a case in point, i: *Interpreting Studies and Beyond. A Tribute to Miriam Shlesinger*, eds. A.L. Jakobsen, I.M. Mees & F. Pöchhacker, Samfundslitteratur, Copenhagen, ss. 217-249.
- Jarvella, R.J.; Jensen, A.; Jensen, E. & Andersen, M. 2002, Towards characterizing translator expertise, knowledge and know-how: some findings using TAPs and experimental methods, i: *Translation Studies. Perspectives on an Emerging Discipline*, ed. Alessandra Riccardi, University Press, Cambridge, ss. 172-197.
- Korhonen, J. 2004, Phraseologismen als Übersetzungsproblem, i: *Übersetzung: ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung = Translation: an international encyclopedia of translation studies. Teilbd. 1*, hrsgg. v. H. Kittel, J. House & B. Schultze, de Gruyter, Berlin; New York, ss. 579-587.
- Krings, H.P. 1986, *Was in den Köpfen von Übersetzern vorgeht: eine empirische Untersuchung zur Struktur des Übersetzungsprozesses an fortgeschrittenen Französischlernern*, Narr, Tübingen.
- Krings, H.P. 2005, Wege ins Labyrinth – Fragestellungen und Methoden der Übersetzungsprozessforschung im Überblick, *Meta* 50(2), ss. 342-358.
- Krohn, K. 1994, *Hand und Fuss: eine kontrastive Analyse von Phraseologismen im Deutschen und Schwedischen*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg.
- Kussmaul, P. 1994, Übersetzen als Entscheidungsprozess. Die Rolle der Fehleranalyse in der Übersetzungsdidaktik, i: *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis*, hrsgg. v. M. Snell-Hornby, 2. Aufl., Francke, Tübingen; Basel, ss. 206-229.
- Lörscher, W. 1991, *Translation performance, translation process, and translation strategies: a psycholinguistic investigation*, Narr, Tübingen.
- Lörscher, W. 2004, Der Übersetzungsprozess: Probleme der Beschreibung und Erklärung, i: *Übersetzung: ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung = Translation: an international encyclopedia of translation studies. Teilbd. 1*, hrsgg. v. H. Kittel, J. House & B. Schultze, de Gruyter, Berlin; New York, ss. 294-301.

- Palm, Ch. 1995, *Phraseologie: eine Einführung*, Narr, Tübingen.
- Romaine, S. 1995, *Bilingualism*, 2nd ed., Blackwell, Oxford.
- Skog-Södersved, M. & Malmqvist, A. 2007, Vad är ett idiom? Om definitioner, terminologi och typologi, *VAKKI-symposium XXVII*, 9.-10. 02. 2007, ss. 317-327.
- Sköldberg, E. 2004, *Korten på bordet: innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*, Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, Göteborg.
- Stolze, R. 1994, *Übersetzungstheorien: eine Einführung*, Narr, Tübingen.
- Stora svensk-tyska ordboken* 1989, 4., omarb. och utök. uppl., Esselte studium, Solna.
- Svenskt språkbruk: ordbok över konstruktioner och fraser* 2003, 1. uppl., Norstedts ordbok, Stockholm.
- Williams, J. & Chesterman, A. 2002, *The map: a beginner's guide to doing research in translation studies*, St. Jerome, Manchester.

Appendix

Bilaga 1. Källtexter

Text A: Tingsryd

(Källor: den tryckta broschyren *Tingsryd, Småland (Där livet är härligt)* och broschyren *Vandra och cykla i Tingsryds kommun* som är tillgänglig som separat dokument under fliken 'turism' på Tingsryds kommuns webbplats www.tingsryd.se, konsulterat 7/3 2011.)

Följ med på en resa bland röda stugor, frodiga beteshagar och sagolika sjöar utmed slingrande stigar. Tingsryd är så mycket mer än ett av Sveriges hästrikaste semesterparadis. Naturen är inbjudande och frihetskänslan obeskrivlig vare sig du föredrar att rida eller ta en tredagarstur i sakta lunk med häst och vagn genom det småländska landskapet. Här är det lätt att bli hästbiten i bästa bemärkelse.

I Hästriket går kulturen och sevärdheterna hand i hand. Undersköna sevärdheter har vi många, men den kanske vackraste är naturen i sig. Föredrar du att spela golf finns alla möjligheter och med ett par bra vandrarkängor ligger hela Utvandarleden för dina fötter.

Det är alltid något på gång i Tingsryds kommun! Den gemytliga stämningen får du på köpet. I Tingsryd lever handelstraditionen som bara den. Hästhovar klappar över gator och torg medan stånden dignar av kläder, prylar och vackra ting. Är du intresserad av konst eller konsthantverk har du kommit hem.

Text B: Gotland

(Källa: artiklarna Information om Gotland: Visby; Historiska Gotland: Historiska aktiviteter och sevärdheter; Se och göra: Vandra med Pippi och Vikingar – Nya temakartor på Turistbyrån och Sceniska Gotland: Nöje från webbplatsen www.gotland.info, konsulterade 7/3 2011)

Vi är många som blir varma i blicken när vi närmar oss Visby. Hon är så vacker – Östersjöns pärla. Här lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida.

Få platser i världen har så många spår av vikingatiden som Gotland. Över 700 silverskatter från vikingatiden har hittats här. Men hur ska du komma dem på spåren?

Guidade vandringar och bussurer hittar du på Turistbyrån på Skeppsbron i Visby. Vill du utforska gotländska natur- och kulturplatser på egen hand, titta in på www.segotland.se, där besöksplatserna finns samlade.

Visby är en stor nöjesstad, trots den blygsamma befolkningssiffran (22 500). Restauranger och barer ligger tätt. Vill du klä upp dig till tänderna och festa loss på champagne finns det ställen för det. Vecka 29 brukar kallas för Stockholmsveckan. Då kommer det glamourösa folket från Stureplan över till ön och sprider sin glans.

Bilaga 2. Resultattabeller

Inledande kommentar och läsanvisningar till uppställningen av resultaten i tabeller

- Fraserna 1-8 är hämtade från Text A, fraserna 9-16 från Text B.
- Uppenbarliga stavfel, slarvfel eller tangentbordsproblem har inte beaktats i utvärderingen och rättats till.
- Översättning av en svensk fast fras genom en tysk grammatisk konstruktion, en inte överfört använd konkret fras eller ett stående begrepp tolkas här enligt definitionen av de i Bakers utökade strategiuppsättning avsedda fasta fraser som *parafrasering*. Även översättning med en fast fras med *annan* betydelse och form än källspråksfrasen (feltolkning) räknas till kategorin parafrasering.
- Verbet räknas till frasen om det är det enda eller minst ett av flera verb som brukar förkippas med denna fras, dvs. är konventionaliserat.
- De icke-professionella översättarnas (IPÖ) lösningar redovisas först i varje tabell, sedan de professionella översättarnas (PÖ).

Tabell I. Översättningsenheter i översättningsprodukten och slutliga översättningsstrategier, per försöksperson

Karl (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet med omedelbar kontext	Översättningsstrategi
A1	är det lätt att bli hästbiten	ist es leicht, einen Pferdekuss (...) zu bekommen	3 - parafrasering (är egentligen övers. m. fast fras med annan betydelse och form = feltolkning/fångar inte den sv. frasens ordlek)
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	gehen Kultur und Sehenswürdigkeiten Hand in Hand	1 - liknande betydelse och form
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	liegt der ganze Utvandarleden dir zu Füßen	1 - liknande betydelse och form
A4	är alltid något på gång	ist immer etwas los	2 - liknande betydelse men olik form
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	Die gemütliche Stimmung ist im Preis mit inbegriffen	3 - parafrasering
A6	lever handelstraditionen som bara den	lebt die Handelstradition auf	3 - parafrasering
A7	har du kommit hem	bist du hier vollkommen richtig	3 - parafrasering
B8	Vi är många som blir varma i blicken	Viele von uns bekommen Tränen in den Augen	2 - liknande betydelse men olik form

B9	lever (...) bekvämt sida vid sida	leben (...) <i>friedlich</i> zusammen	3 - parafrasering
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	Aber wie kannst du auf ihre <i>Fährte</i> kommen	1 - liknande betydelse och form
B11	utforska på egen hand	<i>selbst</i> erkunden	3 - parafrasering
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	Falls du <i>dich extrem fein machen</i> möchtest	3 - parafrasering
B13	och [vill du] festa loss på champagne	und [falls du] mit <i>Champagner anstossen</i> willst	3 - parafrasering
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	da dann (...) kommt und <i>ihren Glanz verbreitet</i>	1 - liknande betydelse och form

Miriam (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet med omedelbar kontext	Översättningsstrategi
A1	är det lätt att bli hästbiten	<i>wird man</i> schnell zum <i>Pferdenarr</i>	3 - parafrasering
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<i>gehen</i> Kultur und Sehwürdigkeiten <i>Hand in Hand</i>	1 - liknande betydelse och form
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	<i>liegen dir</i> sämtliche Wanderwege <i>vor den Füßen</i>	1 - liknande betydelse och form (ansats till 5/6)
A4	är alltid något på gång	<i>ist</i> immer was <i>los</i>	2 - liknande betydelse men olik form
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	die gemütliche Stimmung <i>inklusive</i>	3 - parafrasering
A6	lever handelstraditionen som bara den	lebt eine Handelstradition, <i>die es nur hier gibt</i>	3 - parafrasering (feltolkning)
A7	har du kommit hem	<i>bist du hier richtig</i>	3 - parafrasering
B8	Vi är många som blir varma i blicken	Vielen <i>wird warm ums Herz</i>	2 - liknande betydelse men olik form
B9	lever (...) bekvämt sida vid sida	leben (...) <i>Seite an Seite</i>	1 - liknande betydelse och form
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	Aber wie sollst du denen <i>auf die Spur kommen</i>	1 - liknande betydelse och form
B11	utforska på egen hand	<i>auf eigene Faust</i> auskundschaften	1 - liknande betydelse och form
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	Wenn du dich <i>fein machen</i> willst	3 - parafrasering
B13	och [vill du] festa loss på champagne	und <i>in Saus und Braus feiern</i>	2 - liknande betydelse men olik form
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	Da kommen (...) und <i>verbreiten ihren Glanz</i> dort	1 - liknande betydelse och form

Adele (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet med omedelbar kontext	Översättningsstrategi
A1	är det lätt att bli hästbiten	Es ist leicht, (...) zum <i>Pferdenarr</i> zu werden	3 - parafrasering
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<i>gehen</i> Kultur und Sehwürdigkeiten <i>Hand in Hand</i>	1 - liknande betydelse och form
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	denn der gesamte <i>Utvandarleden</i> , der Weg, auf dem sich viele Schweden im letzten Jahrhundert zu den Häfen und dann nach Amerika aufmachten, <i>liegt Ihnen zu Füßen</i>	1 - liknande betydelse och form

A4	Det är alltid något på gång	<i>Es gibt immer etwas zu erleben</i>	3 - parafrasering
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<i>Aber auch Ruhe und Gemütlichkeit sind zu finden</i>	3 - parafrasering
A6	lever handelstraditionen som bara den	<i>gibt es eine ausgeprägte Handelstradition, die auch in unseren Tagen weiterlebt</i>	3 - parafrasering
A7	har du kommit hem	<i>haben Sie bei uns einen Platz gefunden, an dem Sie beidem frönen können</i>	3 - parafrasering
B8	Vi är många som blir varma i blicken	<i>Vielen von uns wird es richtig warm ums Herz</i>	2 - liknande betydelse men olik form
B9	lever nyskapande design, framsiående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	<i>leben modernes Design, herausragende Technik und die über 700 Jahre alte Ringmauer in perfekter Harmonie Seite an Seite</i>	1 - liknande betydelse och form
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>Aber wie kommt man diesen vergrabenen Reichtümern auf die Spur</i>	1 - liknande betydelse och form
B11	utforska på egen hand	<i>auf eigene Faust (...) erleben</i>	1 - liknande betydelse och form
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	<i>Lust auf Pumps</i>	3 - parafrasering
B13	och [vill du] festa loss på champagne	<i>und [Lust auf] Champagner</i>	3 - parafrasering
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	<i>in der viele Stockholmer (...) nach Visby reisen, um dort den Sommer zu feiern und der Großstadt zu entfliehen</i>	4 - utelämnande

Daniela (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet med omedelbar kontext	Översättningsstrategi
A1	är det lätt att bli hästbiten	<i>kann man sich (...) in Pferde vermarken</i>	3 - parafrasering
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<i>hat sowohl Sehenswürdigkeiten als auch viel Kultur zu bieten</i>	3 - parafrasering
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	<i>liegt einem der gesamte Utvandarleden zu Füßen</i>	1 - liknande betydelse och form
A4	är alltid något på gång	<i>ist immer etwas los</i>	2 - liknande betydelse men olik form
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<i>Und die gemütliche Stimmung gibt's gratis dazu</i>	3 - parafrasering
A6	lever handelstraditionen som bara den	<i>kann man echte Handelstradition erleben</i>	3 - parafrasering
A7	har du kommit hem	<i>ist man hier genau richtig</i>	3 - parafrasering
B8	Vi är många som blir varma i blicken	<i>Vielen von uns wird warm ums Herz</i>	2 - liknande betydelse men olik form
B9	lever nyskapande design, framsiående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	<i>trifft innovatives Design und Hightech auf die 700 Jahre alte Stadtmauer</i>	3 - parafrasering
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>Aber wie können Sie diesen Schätzen auf die Spur kommen</i>	1 - liknande betydelse och form

B11	utforska på egen hand	<i>eigenständig</i> erforschen	3 - parafrasering
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	Will man <i>sich komplett neu einkleiden</i>	3 - parafrasering (feltolkning)
B13	och [vill du] festa loss på champagne	oder <i>den Champagner fließen lassen</i>	3 - parafrasering
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	Da kommen (...) und <i>verbreiten dort ihren Glanz</i>	1 - liknande betydelse och form

Norbert (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet med omedelbar kontext	Översättningsstrategi
A1	är det lätt att bli hästbiten	-	4 - utelämnande (hela meningen)
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	bietet ebenfalls kulturelle Erlebnisse und zahlreiche Sehenswürdigkeiten	4 - utelämnande
A3	ligger hela Utvandrarleden för dina fötter	während Wanderer den Ausblick auf die Landschaft rechts und links des Wanderwegs, „Utvandarleden“ geniessen können	3 - parafrasering (här hänvisas till tabell III. Försökspersonen har nog rätt angående den tyska frasens egentliga innebörd, och om den svenska frasen betyder precis detsamma har snarare källtextförfattaren tötjt betydelsen rätt mycket för att kunna använda frasen i ordleken).
A4	är alltid något på gång	<i>bietet stets neue Abenteuer und Erlebnisse</i>	3 - parafrasering
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<i>Dazu kommt die gemütliche, entspannende Atmosphäre</i>	3 - parafrasering
A6	lever handelstraditionen som bara den	kann <i>auf eine lange Handelstradition zurückblicken</i>	3 - parafrasering
A7	har du kommit hem	<i>kommen hier auf ihre Rechnung</i>	2 - liknande betydelse men olik form
B8	Vi är många som blir varma i blicken när vi närmar oss Visby. Hon är så vacker – Östersjöns pärla	Besucher (...) <i>sind schon vom Anblick dieser reizvollen „Perle der Ostsee“ entzückt</i>	3 - parafrasering
B9	Här lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	<i>Innerhalb ihrer 700 Jahre alten Stadtmauer beherbergt die Stadt aber auch Läden und Firmen für modernes, innovatives Design und fortgeschrittene Technik</i>	3 - parafrasering
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>Wollen Sie auf Schatzsuche gehen</i>	3 - parafrasering
B11	utforska på egen hand	zur <i>selbständigen</i> Erforschung	3 - parafrasering
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	Hier haben Sie Gelegenheit zu (...) und <i>Kostümbällen</i>	3 - parafrasering (feltolkning)
B13	och [vill du] festa loss på champagne	[Gelegenheit zu] <i>Champagnerfesten</i>	3 - parafrasering
B14	Då kommer det glamourösa folket från Stureplan över till ön och sprider sin glans	Dann verbringt nämlich die „ <i>Jeuensee d'orée</i> “ der schwedischen Hauptstadt ihren Urlaub in Visby	3 - parafrasering

Hilde (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet med omedelbar kontext	Översättningsstrategi
A1	är det lätt att bli hästbiten	kann man (...) <i>ein Pferdennarr werden</i>	3 - parafrasering
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	gehen Kultur und Sehenswürdigkeiten <i>Hand in Hand</i>	1 - liknande betydelse och form
A3	ligger hela Utvandrarliden för dina fötter	<i>liegt Ihnen</i> der Wanderweg Utvandrarliden, von Wilhelm Moberg in seinem gleichnamigen Buch beschrieben, <i>zu Füßen</i>	1 - liknande betydelse och form
A4	är alltid något på gång	<i>ist immer etwas los</i>	2 - liknande betydelse men olik form
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	Die gemütliche Stimmung <i>ist selbstverständlich</i>	3 - parafrasering
A6	lever handelstraditionen som bara den	hat eine <i>starke</i> Handelstradition	3 - parafrasering
A7	har du kommit hem	<i>sind Sie hier an der richtigen Stelle</i>	3 - parafrasering
B8	Vi är många som blir varma i blicken	Vielen von uns <i>wird es warm ums Herz</i>	2 - liknande betydelse men olik form
B9	lever nyskapande design, framskåpande teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	leben modernstes Design und innovative Technik <i>einträchtig Seite an Seite</i> mit der mehr als 700 Jahre alten Ringmauer	1 - liknande betydelse och form
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	Aber wie <i>kommt man ihnen auf die Spur</i>	1 - liknande betydelse och form
B11	utforska på egen hand	<i>auf eigene Faust</i> erforschen	1 - liknande betydelse och form
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	Wenn Sie sich einmal <i>toitschick anziehen</i> (...) [möchten]	3 - parafrasering
B13	och [vill du] festa loss på champagne	und mit Champagner <i>feiern</i> möchten	3 - parafrasering
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	Da kommt (...) und <i>verbreitet ihren Glanz</i>	1 - liknande betydelse och form

Tabell II. Provisoriska ekvivalenter i loggfilerna och respektive översättningsstrategier, per försöksperson

Karl (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Provisoriska ekvivalenter	Provisoriska översättningsstrategier
A1	är det lätt att bli hästbiten	-	-
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	-	-
A3	ligger hela Utvandrarleden för dina fötter	-	-
A4	Det är alltid något på gång	-	-
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	-	-
A6	lever handelstraditionen som bara den	-	-
A7	har du kommit hem	-	-
B8	Vi är många som blir varma i blicken	-	-
B9	lever nyskapande design, framskådande teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	leben (...) in... (påbörjad variant)	sannolikt parafrasering, 3.
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	-	-
B11	utforska på egen hand	-	-
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	-	-
B13	och [vill du] festa loss på champagne	-	-
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	-(ev. påbörjad variant)	-

Miriam (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Provisoriska ekvivalenter	Provisoriska översättningsstrategier
A1	är det lätt att bli hästbiten	-	-
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	-	-
A3	ligger hela Utvandrarleden för dina fötter	liegen dir alle Wanderwege vor Füssen (variation på slutlig motsvarighet)	fras med liknande betydelse och form, 1 (ansats till ordgrann översättning, 5 eller skapande av egen motsvarighet, 6, med källspråksinterferens)
A4	Det är alltid något på gång	-	-

A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	-	-
A6	lever handelstraditionen som bara den	lebt die Handelstr... (påbörjad variant)	framgår ej
A7	har du kommit hem	-	-
B8	Vi är många som blir varma i blicken	1) Wir si[nd]... (påbörjad variant) 2) Es gibt... (påbörjad variant) 3) Viele werden warm... (påbörjad variant)	1) framgår ej 2) framgår ej 3) framgår ej. Möjligen början på ordgrann översättning, 5. Dessa påbörjade meningar kan ha betydelse för översättningen av själva idiomet
B9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	-	-
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	-	-
B11	utforska på egen hand	-	-
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	-	-
B13	och [vill du] festa loss på champagne	-	-
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	-	-

Adele (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Provisoriska ekvivalenter	Provisoriska översättningsstrategier
A1	är det lätt att bli hästbiten	Es ist leicht, hier vom Pferde... (påbörjad variant)	parafrasering, 3, möjligtvis början på ordgrann översättning, 5.
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	-	-
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	-	-
A4	Det är alltid något på gång	-	-
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	1) Gemütlichkeit <i>inbegriffen</i> 2) Aber auch Ruhe und Gemütlichkeit <i>sind inbegriffen</i>	1) parafrasering, 3 2) parafrasering, 3
A6	lever handelstraditionen som bara den	-	-
A7	har du kommit hem	-	-
B8	Vi är många som blir varma i blicken	-	-
B9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	-	-

B10	Men hur ska du komma dem på spåren	-	-
B11	utforska på egen hand	-	-
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	1) för jeden Geschmack von <i>chic</i> bis mittelalter... 2) für jeden Geschmack von <i>Champagner</i> bis (selbstgebrautem) Bier 3) Lust auf <i>Galakleidung</i> 4) [Lust auf] <i>Absatz</i> ...	1) parafrasering, 3 2) parafrasering, 3 3) parafrasering, 3 4) parafrasering, 3 Försökspersonen drar ihop olika bilder och meningar och tillägger innehåll som inte finns i källtexten, möjligen grundat på egen kunskap om Visby.
B13	och [vill du] festa loss på champagne	1) für jeden Geschmack von <i>Champagner</i> bis selbstgebrautem Bier 2) und <i>Champagner</i>	1) parafrasering, 3 1) parafrasering, 3
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	-	Samma anmärkning som i B12. -

Daniela (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Provisoriska ekvivalenter	Provisoriska översättningsstrategier
A1	är det lätt att bli häsbiten	-	-
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<i>si... trifft man auf</i> Sehenswürdigkeiten und viel Kultur	parafrasering, 3
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	-	-
A4	Det är alltid något på gång	-	-
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	-	-
A6	lever handelstraditionen som bara den	-	-
A7	har du kommit hem	-	-
B8	Vi är många som blir varma i blicken	-	-
B9	lever nyskapande design, framsiående teknik och den över 700 år gamla ringmuren	findet man (...) an ein und demselben Ort	parafrasering, 3

	bekvämt sida vid sida		
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	-	-
B11	utforska på egen hand	-	-
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	-	-
B13	och [vill du] festa loss på champagne	-	-
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	-	-

Norbert (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Provisoriska ekvivalenter	Provisoriska översättningsstrategier
A1	är det lätt att bli häsbiten	-	-
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	bietet somit auch kulturelle Erlebnisse <i>und ebenfalls</i> zahlreiche Sehenswürdigkeiten	parafrasering, 3
A3	ligger hela Utvandrarleden för dina fötter	-	-
A4	Det är alltid något på gång	-	-
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	-	-
A6	lever handelstraditionen som bara den	-	-
A7	har du kommit hem	-	-
B8	Vi är många som blir varma i blicken	-	-
B9	lever nyskapande design, framskådande teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	-	-
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	Um diese <i>besichtigen zu können</i>	parafrasering, 3
B11	utforska på egen hand	1) Woll[en]... (påbörjad variant) 2) Tipps zur Erforschung 3) Tipps zur <i>eigen[sitändigen]</i> ... (påbörjad variant)	1) framgår ej 2) ute lämnande, 4 3) parafrasering, 3
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	Hier wird... (påbörjad variant)	framgår ej
B13	och [vill du] festa loss på champagne	-	-
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	-	-

Hilde (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Provisoriska ekvivalenter	Provisoriska översättningsstrategier
A1	är det lätt att bli hästbiten	-	-
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	-	-
A3	ligger hela Utvandrarleden för dina fötter	-	-
A4	Det är alltid något på gång	-	-
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	-	-
A6	lever handelstraditionen som bara den	-	-
A7	har du kommit hem	1) <i>dann sind Sie an der richtigen Stelle</i> 2) <i>dann sind Sie hier zu Hause</i>	1) parafrasering, 3 2) fras med liknande betydelse men olik form, 2 eller skapande av egen motsvarighet (möjligen interferens), 6
B8	Vi är många som blir varma i blicken		
B9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	[1] Innerhalb der mehr als 700 Jahre alten Ringmauer <i>finden wir bequemer Seite an Seite</i> Design, Technik... (påbörjad variant) 2) Hier <i>leben</i> modernstes Design und innovativa Technik <i>Seite an Seite</i> mit der mehr als 700 Jahre alten Ringmauer]	1) och 2) använder två variationer av samma fras med liknande betydelse och form som den svenska som bara skiljer sig genom verbet
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	-	-
B11	utforska på egen hand	-	-
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	-	-
B13	och [vill du] festa loss på champagne	-	-
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	-	-

Tabell III. Rapporterade slutliga översättningsmotsvarigheter (retrospektion), respektive översättningsstrategier samt försökspersonernas motiveringar

Karl (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet enligt försöksperson	Översättningsstrategi	Försökspersonens motivering inklusive ytterligare övervägda motsvarigheter
A1	är det lätt att bli hästbiten	<i>einen Pferdekuss bekommen</i>	parafrasering, 3. Är dock egentligen övers. genom fast fras m. annan betydelse och form, med inslag av konkret tolkning = fångar inte den sv. frasens ordlek, den ty. frasen är ett skämtsamt uttryck för att bli biten/sparkad av en häst eller att få en knuff med knät mot låret i sportsammanhang.	Även den tyska frasen är tvetydig, dvs. innehåller både positiv och negativ betydelse. Tänkte sig vad det skulle kunna betyda, förstod.
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<i>gehen (...) Hand in Hand</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Är inte helt säker hur han översatte.
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	<i>liegt der Utvandarleden dir zu Füßen</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Troligtvis denna översättning. Är en ordlek både på tyska och svenska, därför passar denna lösning bra.
A4	Det är alltid något på gång	<i>Es ist immer etwas los</i>	fras med liknande betydelse men olik form, 2	Är inte helt säker, troligtvis. Kom inte på den tyska frasen <i>im Gange sein</i> , tycker att den låter för högtidigt och inte riktigt passar.
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<i>ist im Preis inbegriffen</i>	parafrasering, 3	Var inte riktigt nöjd med denna lösning, eftersom den egentligen förutsätter ett köp av något slag, funderade, men kom just då inte på någon bättre lösning.
A6	lever handelstraditionen som bara den	-	-	Kommer inte ihåg hur han översatte denna fras, men i alla fall inte ordagrant. En av de fraserna som han funderade längst över. Hade förut aldrig riktigt lagt märke till uttrycket, men förstod betydelsen.
A7	har du kommit hem	<i>bist du hier richtig</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen är inte säker, troligtvis.

B8	Vi är många som blir varma i blicken	<i>bekommen Tränen in den Augen</i>	fras med liknande betydelse och form, 2	Hade hört uttrycket tidigare. Eftersom det inte går att översätta frasen ordagrant till tyska och det inte finns någon direkt motsvarighet, valde han att fokuserade på bilden kring <i>blick, syn, etc.</i> > ty. fras med <i>Augen</i> .
B9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	- (hade gärna översatt med <i>lebt in Symbiose</i> eller <i>dylikt</i>)	- (hade varit parafrasering, 3)	Funderade längre tid över en bra lösning. Valde i alla fall inte Seite an Seite (1), eftersom han inte gillar uttrycket/inte tycker att det är vackert, men kommer inte ihåg. Försökte komma åt den ordgranna betydelsen i sin översättning.
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>auf die Fährte kommen</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Funderade över en bra lösning. Översatte nära källspråket.
B11	utforska på egen hand	<i>selbständig</i> eller <i>selbst</i>	parafrasering, 3	Är inte helt säker hur han översatte.
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	feinmachen	parafrasering, 3	Funderade över lösning. Tänker på karneval om man försöker att hitta en motsvarande lösning nära källspråket
B13	och [vill du] festa loss på champagne	-	-	Kommer inte ihåg hur han översatte. Har möjligen till och med missat att översätta det.
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	<i>um ihren Glanz zu verbreiten</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Nära översättning.

Miriam (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet enligt försöksperson	Översättningsstrategi	Försökspersonens motivering inklusive ytterligare övervägda motsvarigheter
A1	är det lätt att bli hästbiten	<i>wirst du zum Pferdennarr</i>	parafrasering, 3	Ville gärna översätta ganska nära, ville hitta något som även skulle ha både positiv och negativ betydelse (som <i>biten</i> i detta sammanhang) och skulle passa till <i>i bästa bemärkelse</i> , valde ty. <i>Narr > Pferdennarr</i> . Tyckte det var en svår mening och formulerade ofta om den. Hade inte hört den svenska frasen förut, men förstod ändå.
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	-	-	-

A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	<i>liegt vor deinen Füßen</i> eller <i>liegt dir vor (den) Füßen</i>	fras med liknande betydelse och form, 1 eller kanske skapande av egen motsvarighet, 6	Översatte direkt med en motsvarande fras, men kom inte precis ihåg den tyska frasens lydelse.
A4	Det är alltid något på gång	<i>ist immer etwas los</i>	fras med liknande betydelse men olik form, 2	Tänkte direkt på denna lösning, inte på den formellt motsvarande tyska frasen <i>irgendwas ist im Gange</i> , eftersom hon tycker att den betyder något helt annat.
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<i>inklusive</i>	parafrasering, 3	Trot spontant att hon valde denna lösning, men blir sedan osäker och funderar om hon skrivit något annat ändå? I alla fall betyder den svenska frasen något som ty. <i>inklusive</i> , <i>eingeschlossen</i> , <i>es kommt was mit</i> .
A6	lever handelstraditionen som bara den	<i>lebt eine Handelstradition, die es nur dort gibt</i>	parafrasering, 3 eller egentligen ordagramm översättning, 5 (feltolkning)	Här verkar försökspersonen inte tolka uttrycket som fast fras, utan gör en ordagramm tolkning: <i>lever handelstraditionen som bara den</i> – dvs. bara just denna handelstradition i Tingryd – gör. Detta blir också tydligt i de andra lösningarna som försökspersonen nämner: <i>lebt (...)</i> <i>wie nur dort</i> , <i>eine unike Handelstradition</i> (fastän hon vet att man inte skulle säga så på tyska), <i>eine einzigartige H.</i>
A7	har du kommit hem	<i>bist du hier richtig</i>	parafrasering, 3	Kommer inte riktigt ihåg vad hon skrev, men tror att det var denna lösning.
B8	Vi är många som blir varma i blicken	<i>Vielen wird warm ums Herz</i>	fras med liknande betydelse och form, 2	Valde denna lösning, eftersom det är det man vill uttrycka i källtexten, att man (på ett emotionalt positivt sätt) blir berörd av Visby, och det skulle man uttrycka så på tyska. Man skulle kanske även kunna ha skrivit <i>Keiner bleibt kalt, wenn er Visby sieht</i> .
B9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	<i>Seite an Seite</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Funderade över en motsvarighet till <i>bekvämt</i> , men utelämnade det sedan.
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>wie kann man denen auf die Spur kommen</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Trogen översättning, troligtvis denna lösning.
B11	utforska på egen hand	<i>auf eigene Faust</i>	fras med liknande betydelse	

				och form, 1	
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	<i>Wenn du dich fein machen willst</i>		parafrasering, 3	Uttrycket <i>bis an die Zähne bewaffnet</i> finns på tyska.
B13	och [vill du] festa loss på champagne	<i>in Saus und Braus feiern</i>		fras med liknande betydelse, men olik form, 2	Nämner även <i>feiern mit Champagner</i> .
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	<i>und verbreiten ihren Glanz hier auch</i> eller <i>und verbreiten hier ihren Glanz</i>		fras med liknande betydelse och form, 1	Tycker att denna lösning passar bra.

Adele (IPÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet enligt försöksperson	Översättningsstrategi	Försökspersonens motivering, inklusive ytterligare övervägda eller möjliga motsvarigheter
A1	är det lätt att bli hästbiten	<i>Pferdenarr</i>	parafrasering, 3	Kom direkt på denna lösning, var uppenbart, eftersom hon tyckte att detta bara är <i>den</i> översättningen som finns på tyska; hon kände det sv. uttrycket sedan tidigare.
A2	går kulturen och sevärheterna hand i hand	<i>Hand in Hand</i>	fras med liknade betydelse och form, 1	Är precis samma på tyska, fast uttryck, solklar motsvarighet, kom direkt på den, inget funderande.
A3	ligger hela Ufvandrarleden för dina fötter	<i>zu Füßen liegen</i>	fras med liknade betydelse och form, 1	Även denna har fast fras på tyska med ungefär samma lydelse och samma betydelse, ganska spontan lösning.
A4	Det är alltid något på gång	<i>es ist immer was los</i>	fras med liknande betydelse, men olik form, 2	Även detta rätt spontant infall, uttrycket mycket ofta använt av person i hennes närhet.
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<i>inbegriffen</i>	parafrasering, 3	Troligen denna lösning. Funderade en stund om det fanns en bättre tysk motsvarighet, men bestämde sig för att denna lösning fungerar.
A6	lever handelstraditionen som bara den	<i>die Handelstradition lebt nach wie vor / ist nach wie vor sehr groß</i>	parafrasering, 3	Tror att hon inte har översatt frasen <i>som idiom</i>
A7	har du kommit hem	<i>da haben Sie Ihren Platz gefunden</i>	parafrasering, 3	Uppfattade källspråkuttrycket som idiom och att det inte fanns någon direkt motsvarighet i tyskan, formulerade därför på annat sätt på ty.
B8	Vi är många som blir varma i blicken	<i>es wird einem warm ums Herz</i>	fras med liknade betydelse men olik form, 2	Strax, utan att tänka över det, det handlar om det varma. Försökspersonen tycker att det är

				intressant att ens eget språk bli mycket mera målände när man översätter en sådan text, och påpekar att det vid översättning av turistinformation handlar om att förmedla en viss känsla. Har själv skrivit en turistinformationstext på tyska angående ett svenskt teater.
B9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	<i>Seite an Seite</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Spontan lösning.
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>wie kann man sie finden</i>	parafrafering, 3	Uppfattade den tyska motsvarigheten <i>auf die Spur kommen</i> egentligen inte som fast fras, utan snarare som ordgrann motsvarighet som betyder samma som det svenska uttrycket, tänkte inte mycket efter.
B11	utforska på egen hand	<i>auf eigene Faust</i>	fras med liknade betydelse och form, 1	gammal fast fras på tyska, och det används även i Tyskland flitigt i turistbroschyrer.
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	<i>wenn einem nach Pumps und Champagner ist/ist dir Lust nach Pumps und Champagner</i>	parafrafering, 3	Några problem, eftersom hon började med att översätta utan att läsa hela stycket igenom först. Tänkte först på <i>sich aufbrezeln</i> , men ville sedan inte använda det, eftersom hon tyckte att uttrycket verkade för ledigt för det sällskap som man vill tilltala med champagnen. Visste precis vad som menades; valde slutligen att omskriva uttrycket fritt och att försvaga aspekten av ”festande”; dessutom har hon dragit ihop uttrycken B12 och B13.
B13	och [vill du] festa loss på champagne	<i>wenn einem nach Pumps und Champagner ist/ist dir Lust nach Pumps und Champagner</i>	parafrafering, 3	Se ovan fras B12.
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans		utelämnande, 4	Har tagit detta uttryck bort helt på grund av personliga skäl, tycker inte om det som händer under Stockhomsveckan och tycker inte att man borde göra reklam för detta, därför tyckte hon inte att uttrycket <i>seinen Glanz verbreiten</i> som mycket positivt konnoterat uttryck passade före detta, det beskriver i hennes ögon snarare ett lite finare sällskap och högkultur.

Daniela (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet enligt försöksperson	Översättningsstrategi	Försökspersonens motivering inklusive ytterligare övervägda motsvarigheter
A1	är det lätt att bli hästbiten	<i>pferdevernarrt</i>	parafrasering, 3 eller fras med liknande betydelse men olik form, 2	Försökspersonen tänkte först på att det inte finns något direkt motsvarande eller identiskt uttryck i tyskan, eller att hon inte kommer på något sådant. Hon tycker att den tyska lösningen inte är riktigt lika bra som den svenska, eftersom bilden av bettet som finns i det svenska uttrycket saknas, men att denna lösning fungerar för denna text.
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<i>sowohl als auch</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen tyckte att den sv. frasen i detta sammanhang var lite svåröversatt, eftersom Hand in Hand i hennes ögon egentligen betyder att två motsatser förenas, vilket här inte är fallet, därför bestämde hon sig för en upplistning med <i>sowohl als auch</i> .
A3	ligger hela Utvandrarleden för dina fötter	<i>liegt dir zu Füßen</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Tyckte det var ett ganska självklart val. Försökspersonen menar att det alltid känns bra om hon kommer på det tyska uttrycket direkt, men att hon även är mycket medveten om fällorna som kan finnas. Särskilt vid mycket liknande eller identiska fraser behöver man alltid akta sig för "falska vänner", det kan finnas små betydelse- eller formskillnader, och man måste vara uppmärksam på att verkligen ta den tyska frasen. Här brukar hon kolla upp särskilt noga.
4	Det är alltid något på gång	<i>da ist immer was los</i>	fras med liknande betydelse men olik form, 2	-
5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<i>kriegt man einfach gratis dazu, gibt 's gratis, gemütliche Stunden gibt 's gratis dazu</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen tycker inte att det låter helt optimalt, skulle sannolikt leta efter en synonym eller bättre lösning.
6	lever handelstraditionen som bara den	<i>hier findet man noch echte [ah, genau] Handelstradition...</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen visste inte i detalj vad den svenska frasen innebär, men förstod ändå.
7	har du kommit hem	<i>bist du hier ganz richtig</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen påpekar problematiken att det finns en rörelse i den svenska frasen (verbet

					<p><i>kommit</i>) och att det kan vara en källa till interferens. Därför försöker hon hellre alltid att hitta en helt målspråklig lösning först och därefter kanske se om det finns en lösning som ligger närmare den svenska frasen.</p>
8	Vi är många som blir varma i blicken	<i>warm ums Herz</i>		fras med liknande betydelse och olik form, 2	Denna lösning uttrycker sannolikt bäst vad som menas med den svenska frasen, men om man skulle vilja hitta något som innehåller blicken eller ögonen, skulle även <i>leuchtende Augen bekommen</i> passa bra.
9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	<i>Hier trifft innovatives Design und Hightech auf die Ringmauer</i>		parafrasering, 3	Försökspersonen menar att den direkt motsvarande frasen på tyska är lite svår att bygga in, att den inte skulle fungera så bra.
10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>auf die Spur kommen</i>		fras med liknande betydelse och form, 1	Försökspersonen funderade över om det verkligen var en tysk fras, men bestämde sig slutligen för att den fungerar på tyska.
11	utforska på egen hand	<i>selbständig</i>		parafrasering, 3	Vår ett självklart val.
12	Vill du klä upp dig till tänderna	<i>wenn man sich komplett neu einkleiden will</i>		parafrasering, 3 (feltolkning)	Försökspersonen hade aldrig hört denna fras förut (men känner till beväpnad till tänderna). Hon tycker att det vikingamässiga, aspekten av strid (som kanske är medvetet valt för att påminnas om vikingarna i Norden), går förlorat i den tyska lösningen. Här handlar det dock om en feltolkning, försökspersonen uppfattar uttrycket som att man vill köpa en helt ny garderob.
13	och [vill du] festa loss på champagne	<i>den Champagner fließen lassen</i>		parafrasering, 3	-
14	Då kommer (...) och sprider sin glans	<i>und verbreiten ihren Glanz</i>		fras med liknande betydelse och form, 1	Försökspersonen uttrycker återigen skepsis när det gäller så lika fraser på svenska och tyska. I efterhand tycker hon även att <i>verbreiten Glamour</i> skulle passa i hennes översättning.

Norbert (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet enligt försöksperson	Översättningsstrategi	Försökspersonens motivering, inklusive ytterligare övervägda motsvarigheter
A1	är det lätt att bli hästbiten	<i>Pferdeliebhaber</i>	parafrasering, 3	-
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<i>gibt es aber auch kulturelle Erlebnisse und Sehenswürdigkeiten</i>	utelämnande, 4	Uttryckte den tyska motsvarigheten som någon form av motsats (Hästriket, hästaktiviteterna gentemot kulturen och sevärdheterna) genom att formulera detta med <i>aber auch</i>
A3	ligger hela Utvandrarleden för dina fötter	<i>dem Wanderer bieten sich schöne Ausblicke auf die Natur rechts und links der Wanderwegs</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen har uppfattat den svenska frasen så att det menas att man som vandrar på något vis har överblick, alltså att man kan njuta av landskapet, men menar att man möjligtvis även kan förstå frasen på annat sätt. Han tyckte att den tyska direkta motsvarigheten snarare var en falsk vän och inte passade riktigt, eftersom den inte betyder precis detsamma på tyska, där den avser att någon framgår som segrare ur en strid eller att någon lägger någon annan eller något under sig.
A4	Det är alltid något på gång	<i>gibt es immer neue Erlebnisse und Abenteuer</i>	parafrasering, 3	Tyckte inte att den tyska direkta motsvarigheten <i>im Gange sein</i> passade, att det var rätt översättning.
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	<i>dazu kommt die gemütliche, entspannende Atmosphäre</i>	parafrasering, 3	-
A6	lever handelstraditionen som bara den	<i>Handelstradition zurückblicken</i>	parafrasering, 3	Är inte säker om han översatte detta korrekt. Försökspersonen säger själv att han inte beaktade den svenska frasen i sin tyska översättning, vilket kanske var en miss (men i själva verket har han inkluderat den genom formuleringen <i>eine lange Handelstradition</i>). Försökspersonen menar i efterhand att man kanske kunde förstärkt ytterligare genom t.ex. <i>eine besonders lange H.</i> eller <i>dyl</i> .
A7	har du kommit hem	<i>auch der Liebhaber von Kunst und Kunsthandwerk kommt auf seine Kosten.</i>	fras med liknande betydelse men olik form, 2	-

B8	Vi är många som blir varma i blicken	<i>die Besuche (...) sind bereits vom Anblick (...) entzückt</i>	parafrasering, 3	-
B9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	<i>Innerhalb der siebenhundert Jahre alten Stadtmauer gibt es aber auch Läden und Firmen für innovatives Design und fortgeschrittene Technik</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen uppfattade det som motsats: även om det är en medeltida stad finns här även modernt liv.
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>Und wollen Sie auf Schatzsuche gehen?</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen tyckte att användandet av denna svenska fras var lite otydlig, lätt att misuppfatta som något konkret, men tog den sedan på ett skämsamt sätt.
B11	utforska på egen hand	<i>selbständig (...) erforschen</i>	parafrasering, 3	Tyckte i efterhand att den tyska frasen <i>auf eigene Faust</i> kanske hade varit en ännu bättre motsvarighet.
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	<i>Wer (...) auf Kostümbällen feiern will</i>	parafrasering, 3 (feltolkning)	Försökspersonen tyckte att denna fras (och hela meningen) var lite svåröversatt.
B13	och [vill du] festa loss på champagne	<i>(Wer) mit Champagner (und...) feiern will</i>	parafrasering, 3	Svåröversatt mening
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	<i>Die Jeunesse d'orée Stockholms verbringt dann ihren Urlaub hier in Visby</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen förknippade här de båda bilderna av glamour och glans i <i>det glamourösa folket från Stureplan</i> och i frasen <i>sprider sin glans</i> till uttrycket <i>Jeunesse d'orée</i> i den tyska översättningen, också p.g.a. att en tysk turist inte vet vad Stureplan innebär.

Hilde (PÖ)

Nr	Källtextfras med omedelbar kontext	Översättningsmotsvarighet enligt försöksperson	Översättningsstrategi	Försökspersonens motivering, inklusive ytterligare övervägda eller möjliga motsvarigheter
A1	är det lätt att bli hästbiten	<i>dann wirst du ein Pferdennarr</i>	parafrasering, 3	Den svenska bilden finns inte på tyska.
A2	går kulturen och sevärdheterna hand i hand	<i>gehen (...) Hand in Hand</i>	fras med liknande betydelse och liknande form, 1	Man ser två människor som håller varandra i händerna framför sig.
A3	ligger hela Utvandarleden för dina fötter	<i>liegt der ganze Wanderweg Utvandarleden, wie ihn Vilhelm Moberg in seinem Buch</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	-

			„Utvandrarna“ beskrivna hat, zu Ihren Füßen.			
A4	Det är alltid något på gång	<i>da ist immer was los</i>		fras med liknande betydelse men olik form, 2	-	
A5	Den gemytliga stämningen får du på köpet	-		-	Försökspersonen gillar inte det svenska uttrycket alls. I stället skrev hon något som hon kan stå för, men hon minns inte riktigt vad det var. Hon menar att det sv. uttrycket egentligen alltid betyder gratis, kostnadsfritt, men att det inte funkar på tyska just här, som t.ex. ... <i>kriegst du gratis</i> .	
A6	lever handelstraditionen som bara den	<i>hat eine ausgeprägte Handelstradition</i>		parafrasering, 3		
A7	har du kommit hem	1) <i>sind Sie am richtigen Ort / an der richtigen Stelle</i> 2) <i>sind Sie zu Hause</i>		1) parafrasering, 3 2) fras med liknande betydelse men olik form, 2 eller kanske skapande av egen motsvarighet, 6 (interferens)	Försökspersonen minns att hon hade svårt att välja mellan olika lösningar, och att det skulle synas i loggfilen (vilket stämmer). Hon tycker att det tyska uttrycket med <i>zu Hause</i> är lite mera känsloladdat, och att det kommer an på hur emotionalt det ska vara i texten. Försökspersonen tänker på frasen <i>sich irgendwo (wie) zu Hause fühlen</i> , vilket dock inte är det hon skrivit > interferens?, men hon hoppas att hon tagit bort denna lösning, för hon anser att <i>am richtigen Ort/ an der richtigen Stelle</i> är en bättre lösning.	
B8	Vi är många som blir varma i blicken	<i>es wird einem warm ums Herz</i>		fras med liknande betydelse och olik form, 2		Denna lösning var självklar för försökspersonen, här behövde hon inte tänka efter alls.
B9	lever nyskapande design, framstående teknik och den över 700 år gamla ringmuren bekvämt sida vid sida	<i>Seite an Seite</i>		fras med liknande betydelse och form, 1		Försökspersonen minns att hon omformulerade och omrangerade en del i denna mening, men tror att hon valde denna lösning.
B10	Men hur ska du komma dem på spåren	<i>wie können Sie denen auf die Spur kommen</i> eller <i>wie können wir denen auf die Spur kommen</i>		fras med liknande betydelse och form, 1		Kommer inte riktigt ihåg, men tror att hon valde denna lösning.
B11	utforska på egen hand	<i>auf eigene Faust</i>		fras med liknande betydelse		Försökspersonen funderade över om denna

			och form, 1	lösning inte var lite för talspråklig på tyska för just denna text
B12	Vill du klä upp dig till tänderna	<i>todschick anziehen</i>	parafrasering, 3	Försökspersonen tycker att man får akta sig att stilvärdet inte blir för lågt: det passar inte till <i>todschick anziehen</i> (och inte heller till champagnen) att sedan tala om alltför ”enkelt” eller okontrollerat festande, som man skulle kunna uttrycka med <i>einen draufmachen</i> .
B13	och [vill du] festa loss på champagne	<i>und feiern</i>	parafrasering, 3	
B14	Då kommer (...) och sprider sin glans	<i>ihren Glanz verbreitet</i>	fras med liknande betydelse och form, 1	Försökspersonen tycker att det tyska uttrycket återspeglar vad det handlar om, men tänker att det kanske även finns något ännu bättre.

Kommentar till tabellen över rapporterade översättningsmotsvarigheter, respektive översättningsstrategier samt försökspersonens motiveringar:

- De översättningsmotsvarigheter som försökspersonerna själva anser att de valde har uppförts i tabellen precis så som försökspersonerna formulerade dem i retrospektionen.
- Kolumnen ”Försökspersonens motivering, inklusive ytterligare övervägda motsvarigheter” avser både motiveringar till de slutgiltiga översättningsmotsvarigheterna som försökspersonen anser sig ha använt och ytterliga, slutligen förkastade lösningar. Det måste dock betonas att det ligger i retrospektionens natur att det kan finnas en viss osäkerhet i om de ytterliga varianterna verkligen övervägdes under översättandet eller om försökspersonen kom på dem under verbaliseringen (angående detta se även metodbeskrivningen och resultatdiskussionen).
- Någon enstaka gång ger inte försökspersonen någon förklaring till vald översättningmotsvarighet eller nämner inga ytterligare varianter. Detta har markerats med streck (-).

Bilaga 3. Formulär till deltagarna

Formulär 1. Deltagarinformation

STOCKHOLMS UNIVERSITET Tolk- och översättarinstitutet (TÖI)	Student / Studentin: Tanja Leirvåg Handledare / Betreuerin: Prof. Dr. Birgitta Englund Dimitrova
--	---

Undersökning om översättningsprocessen hos professionella och icke-professionella översättare/ Untersuchung zum Übersetzungsprozess bei Berufsübersetzern und Laien

Information till deltagare i undersökningen

Studiens syfte är att i samband med en magisteruppsats vid Tolk- och översättarinstitutet (TÖI) undersöka vissa drag i översättningsprocessen hos en grupp av utbildade resp. yrkeserfarna översättare och en grupp av personer utan översättningsutbildning eller yrkeserfarenhet, och att fastställa och utvärdera eventuella skillnader. Det är *inte* fråga om en bedömning av översättningsproduktens (dvs. de översatta texternas) kvalitet.

Uppgiften består i att översätta två kortare texter från svenska till tyska på en laptop. Översättningarna utförs i ett speciellt program som sparar information kring skrivprocessen för forskningsändamål.

Som hjälpmedel ställs en större allmän svensk-tysk ordbok till förfogande. Inga anteckningar på papper får göras, utan all översättning skall ske direkt i dator. Det är inte tillåtet att använda sig av Internet.

Deltagaren får ta sig den tid som han/hon behöver för att lösa översättningsuppgifterna.

Efter avslutad översättning av de två texterna kommer en kort retrospektion att genomföras, där deltagaren ombeds att berätta om sina överväganden och val vid översättningen av vissa textpartier.

Deltagandet är frivilligt och det är försökspersonens rätt att när som helst avbryta sin medverkan.

Uppgiften

Bästa undersökningsdeltagare! Föreställ dig att uppgiften gäller riktiga översättningsuppdrag. Den ena texten du skall översätta (text A) är hämtad ur en informationsbroschyr från en svensk kommun. Den andra texten (text B) är del av ett svenskt landskaps officiella turistinformation på nätet. Tänk dig att dina översättningar kommer att användas i informations- och reklam syfte, t.ex. vid mässor i Tyskland, för tyskspråkiga turister i Sverige eller på internet.

Informationen für UntersuchungsteilnehmerInnen

Zweck der Untersuchung ist, im Rahmen einer Magisterarbeit am Tolk- und översättarinstitutet (TÖI) gewisse Aspekte des Übersetzungsprozesses bei einer Gruppe von ausgebildeten oder erfahrenen Berufsübersetzern und einer Gruppe von Teilnehmern/Teilnehmerinnen ohne professionelle Übersetzungserfahrung resp. ohne Übersetzerausbildung zu studieren und eventuelle Unterschiede diesbezüglich festzustellen und auszuwerten. Es geht dabei nicht um die Qualität des Übersetzungsproduktes, d.h. der übersetzten Texte.

Die Aufgabe besteht darin, an einem Laptop zwei kurze Texte vom Schwedischen ins Deutsche zu übersetzen. Die Übersetzungen werden in einem speziellen Computerprogramm angefertigt, das für Forschungszwecke Schreibprozessdaten aufzeichnet und speichert.

Als Hilfsmittel wird ein grösseres, allgemeines schwedisch-deutsches Wörterbuch zur Verfügung gestellt. Notizen auf Papier sind nicht erlaubt, sondern es sollte ausschließlich am Computer übersetzt werden. Das Internet darf nicht benutzt werden.

Es muss nicht unter Zeitdruck gearbeitet werden, man darf sich Zeit lassen!

Nach abgeschlossener Übersetzung der zwei Texte wird eine kurze Retrospektion durchgeführt, bei welcher der/die TeilnehmerIn gebeten wird, sich an seine/ihre Überlegungen während des Übersetzens von gewissen Textpartien zu erinnern.

Die Teilnahme an der Untersuchung ist freiwillig. Der/die UntersuchungsteilnehmerIn kann seine/ihre Einwilligung jederzeit zurückziehen.

Zur Aufgabe:

Sehr geehrte(r) UntersuchungsteilnehmerIn! Bitte stellen Sie sich vor, dass es sich bei Ihrer Aufgabe um richtige Übersetzungsaufträge handelt. Der eine Text (Text A) entstammt einer Informationsbroschüre einer schwedischen Gemeinde. Der andere Text (Text B) ist Teil einer Website mit offizieller Tourismus-Information einer schwedischen Provinz. Bitte denken Sie sich, dass die von Ihnen übersetzten Texte als öffentliche Information und zu Werbezwecken, z.B. an deutschen Tourismussmessen, für deutschsprachige Touristen vor Ort oder auf dem Internet, benutzen werden sollen.

Kontaktuppgifter / Kontaktinfo

Handledarens namn och telefonnummer/ Name und Telefonnummer der Betreuerin:

Prof. Dr. Birgitta Englund Dimitrova, tel: 08/ 16 14 83

e-mail-adress / E-Mail-Adresse: Birgitta.Englund@tolk.su.se

Studentens namn och telefonnummer / Name und Telefonnummern der Studentin:

Tanja Leirvåg, tel: 08/ 612 77 14; mobil / Handy: 070/ 425 83 25

e-mail-adress / E-Mail-Adresse: tanja.leirvaag@gmx.net

Formulär 2. Dokumenterat informerat samtycke

STOCKHOLMS UNIVERSITET Tolk- och översättarinstitutet (TÖI)	Student/Studentin: Tanja Leirvåg Handledare/Betreuerin: Prof. Dr. Birgitta Englund Dimitrova
--	---

Undersökning om översättningsprocessen hos professionella och icke-professionella översättare / Untersuchung zum Übersetzungsprozess bei Berufsübersetzern und Laien

Samtycke till deltagande i undersökningen och till användande av data från undersökningens resultat samt användande av personuppgifter (dokumenterat informerat samtycke)

Jag har läst den skriftliga informationen och har fått möjlighet att ställa frågor.

Jag är medveten om att mitt deltagande är frivilligt och att jag har rätt till att när som helst avbryta min medverkan i undersökningen.

Jag samtycker till att data från undersökningen utvärderas och lagras elektroniskt och i pappersform, och jag är medveten om att alla data från undersökningen enbart används i forskningssyfte.

Jag samtycker även till att mina personuppgifter (namn, ålder, yrke, m.fl.) registreras, att de enbart används i samband med detta forskningsprojekt, och att de hanteras i enlighet med Personuppgiftslagen.

Personuppgifterna kommer enbart att användas i forskningsprocessen och all publicering sker i anonymiserad form.

Jag samtycker till att delta i studien.

Einverständniserklärung

Ich bin über die Ziele der Untersuchung schriftlich informiert worden und habe die Möglichkeit erhalten, Fragen zu stellen.

Ich bin damit einverstanden, dass meine personenbezogenen Daten (Name, Alter, Beruf, etc.) erhoben werden. Diese Daten werden ausschließlich für das vorliegende Forschungsprojekt genutzt und in anonymisierter Form ausgewertet und veröffentlicht.

Die elektronische Verarbeitung der Daten (Bearbeitung, Speicherung, Löschen) erfolgt unter Beachtung der gesetzlichen Regelungen zum Datenschutz.

Die Untersuchungsdaten werden ausschließlich zu Forschungszwecken aufgezeichnet und genutzt.

Ich bin mit diesem Vorgehen einverstanden. Ich erkläre, dass ich freiwillig an der Untersuchung teilnehme. Mir ist bekannt, dass ich meine Einwilligung jederzeit zurückziehen kann.

Deltagarens underskrift / Unterschrift des Teilnehmers / der Teilnehmerin: _____

Datum: _____

Formulär 3. Personliga uppgifter

STOCKHOLMS UNIVERSITET Tolk- och översättarinstitutet (TÖI)	Student / Studentin: Tanja Leirvåg Handledare / Betreuerin: Prof. Dr. Birgitta Englund Dimitrova
--	---

Undersökingsdeltagarens personliga uppgifter / Personenbezogene Daten des Untersuchungsteilnehmers, der Untersuchungsteilnehmerin

Namn, förnamn / Name und Vorname							
Adress / Adresse							
Telefonnummer							
E-mail-adress / E-Mail-Adresse							
Ålder / Alter	20 -29		30 - 39		40 - 49		50 - 59
Uppvuxen i (land) / Aufgewachsen in (Land)							
Modersmål / Muttersprache							
Bosatt i Sverige sedan (år) / Wohnhaft in Schweden seit (Jahr)							
Undervisning i svenska före bosättning i Sverige / Schwedischunterricht vor Niederlassung in Schweden	ja		Antal år / Anzahl Jahre				
	nej / nein						
Utbildning / Ausbildung							
Yrke / Beruf							
Deltagare utan översättarutbildning resp. icke-yrkesöversättare / TeilnehmerInnen ohne Übersetzer Ausbildung resp. nicht BerufsübersetzerInnen	Översättningserfarenhet / Übersetzungserfahrung			liten / wenig	ganska stor / ziemlich viel	stor / viel	
Jag vill ta del av undersökningens resultat resp. läsa den färdiga uppsatsen / Ich bin am Resultat der Untersuchung resp. an der fertigen Magisterarbeit interessiert	ja			nej / nein			

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 - 16 20 00
www.su.se

Stockholms
universitet